

Процена потенцијалног утицаја Специјалног суда за Косово

Гзим Висока - Септембар 2017

impunity watch

PAX

www.paxforpeace.nl

Процена потенцијалног утицаја Специјалног суда за Косово

Гзим Висока - Септембар 2017

Colophon

Аутор: Гзим Висока

Слика са насловне стране: Мушкарац стоји испред зида са именима несталих особа, Приштина.

Фотограф: Арменд Нимани

Издавач: ПАКС, Холандија

Утрехт (Холандија), септембар 2017.

Захвалност

Аутор жели да изрази захвалност за професионалну сарадњу и подршку Мајкл Џејмс Ворену (Michael James Warren), Мерли Степерс (Marlies Stappers), Томасу Унгеру (Thomas Unger), Куштриму Колиџију (Kushtrim Koliqi) и Ненаду Максимовићу који су дали значајан допринос при изради овог извештаја.

Пакс (PAX) и Импјунити Воч (Impunity Watch) исказују захвалност Сузан Кларк транслејшнс (Susan Clark Translations) за допринос у при урђивању извештаја.

О аутору

Др Гзим Висока је доцент на мировним студијама Универзитета Даблин у Ирској. Широко је објављиван на Косову. Последња књига Газима Високе, која се бави темама транзиционе правде и изградње мира у пост-конфликтном периоду, носи назив “Обликовање мира на Косову: политика изградње мира и државности” (Palgrave Macmillan, 2017.)

О ПАКС-у

ПАКС је холандска организација цивилног друштва која окупља људе који имају храбрости да се залажу за мир, радећи на изградњи достојанственог, демократског и мирољубивог друштва широм света. На Косову, програм ПАКС-а укључује транзициону правду и бављење прошлости, као и дугогодишњу посвећеност промоцији добрих односа заједница на северу Косова.

www.paxforpeace.nl | info@paxforpeace.nl

О Импјунити Воч-у

Импјунити Воч је међународна непрофитна организација са седиштем у Холандији која тежи да промовише одговорност за злочине у земљама које се носе са последицама насиља почињеног у прошлости. ИВ спроводи истраживање о основним узроцима некажњивости и препрекама за његово смањење, укључујући глас погођених заједница, како би се осмислила политика саветовања заснована на истраживањима о процесима намењеним подстицању истине, правде, репарације и не-понављања насиља.

www.impunitywatch.org | info@impunitywatch.org

Садржај

Скраћенице	6
Кључни налази	7
Сиже	8
Методологија	11
1. Кратак преглед транзиционе правде на Косову	13
2. Контекстуализација процеса успостављања специјалног суда	18
3. Процена потенцијалног утицаја Специјалног суда за Косово	24
3.1 Идентификовање потенцијалних позитивних утицаја	24
3.2 Разумевање потенцијалних ризика	28
4. Јачање могућности за позитивни утицај и смањивање ризика	33
4.1 Потреба за свеобухватним друштвеним приступом транзиционој правди	33
4.2 Превазилажење (погрешне) перцепције	35
4.3 Додатна добит од сарадње са националним актерима	36
4.4 Подстицање јачања улоге цивилног друштва	38
Закључци и препоруке	40
Фусноте	43

Скраћенице

КИП	Комисија за истину и помирење
ЕССП	Европска служба за спољне послове
ЕУ	Европска унија
ЕУЛЕКС	Мисија владавине права ЕУ на Косову
ИЦС	Инструмент за допринос стабилности и миру
МКСЈ	Међународни кривични суд за бившу Југославију
МРГ	Међуминистарска радна група за суочавање са прошлпшћу и помирење
ИПП	Инструмент за претприступну помоћ
ССК	Сигурносне снаге Косова
ОВК	Ослободилачка војска Косова
ДЛК	Демократска лига Косова
НАТО	Севетноатлантска алијанса
ОЕБС	О рганизација за европску безбедност и сарадњу
КСТК	Канцеларија специјалног тужиоца за Косово
ПССЕ	Парламентарна скупштина савета Европе
РЕКОМП	егионална комисија за утврђивање чињеница о ратним злочинима и другим тешким повредама људских права почињеним на територији некадашње СФРЈ
КОМС	Регионална канцеларија за сарадњу младих
ССП	Споразум о стабилизацији и придруживању
СИРГ	Специјална истражна радна група
УНМИК	Мисија УН на Косову

Кључни налази

- ◆ Косовска специјална комора и Канцеларија специјалног тужиоца (Специјални суд за Косово) основани су 2015., као резултат трајног међународног притиска, са циљем обезбеђивања суђења за злочине оружаног конфликта и злочина против човечности, наводно почињених од стране припадника Ослободилачке војске Косова (ОВК) у периоду 1998. - 2000. године.
- ◆ Поред обезбеђивања мере правде жртвама и окончању некажњивости, Специјални суд за Косово могао би имати позитиван друштвени утицај подстицањем других иницијатива које се баве игнорисаним темама, покретачима и наслеђем сукоба на Косову.
- ◆ Међутим, неповољни друштвени и политички контекст на Косову значи ризик за Специјални суд у правцу изазивања штетних ефеката, као што је даље поларизовање унутаретничких и међуетничких односа, поткопавање политичке стабилности и институционалних реформи, одлагање нормализације односа између Косова и Србије и наношење штете косовском међународном кредибилитету и репутацији.
- ◆ Ови потенцијални ризици могли би се ублажити уколико Специјални суд, Влада Косова и међународна заједница сарађују у изради свеобухватног и инклузивног програма информисања и јавног дијалога који би се бавио дезинформацијама и националистичким контра-наративима; те предузео целовит приступ транзиционој правди која подразумева јачање напора локалних институција за кривично гоњење злочина оружаног конфликта кроз домаће судове, подржавање иницијатива цивилног друштва које се залажу за суочавање са прошлошћу оружаног конфликта, и интегрисање тема транзиционе правде у процес проширења ЕУ и посредовања дијалога између Косова и Србије од стране ЕУ. ◆

СИЖЕ

Од краја сукоба на Косову (1998-99), међународни и домаћи хибридни судови били су главни форум за истраживање најтежих злочина оружаног конфликта и злочина против човечности на Косову.¹ Оснивање Специјализованог већа и Специјалног тужилаштва Косова (у даљем тексту: Специјалног суда) у 2015. години представља најновији напор за решавање скупа злочина наводно почињених од стране припадника Ослободилачке војске Косова (ОВК) у периоду током и одмах након оружаног конфликта на Косову. Иако је формално део косовског правног система, Специјални суд ужива потпуну аутономију од свих косовских институција, налази се ван Косова, у Хагу, а финансиран је од стране Европске уније (ЕУ). Надлежност Специјалног суда обухвата истрагу озбиљних прекограничних и међународних злочина почињених током и непосредно након оружаног конфликта на Косову. Наводни злочини које ће Специјални суд процесуирати наведени су у извјештају Савета Европе (познатијег као извјештај Мартија), и иницијално су истраживане од стране Специјалне истражне радне групе (СИРГ). СИРГ је препоручио успостављање посебног правосудног аранжмана лоцираног ван Косова ради правилног решавања наводних кривичних дела.

Иако Специјални суд може обезбедити меру правде за жртве и директан облик одговорности за наводне починиоце, његов рад би могао бити озбиљно поткопан ограниченим разумевањем јавности и значајним политичким оспоравањем на Косову. Иако међународна заједница и српски политички актери сматрају Специјални суд позитивним кораком ка спровођењу правде за некажњене злочине над мањинама на Косову, цео процес који води ка успостављању и операционализацији Специјалног суда покренуо је жестоке и поларизујуће расправе у албанским политичким круговима и јавности. Многи етнички албански политички актери на Косову не подржавају Специјални суд због снажног оспоравања чињенице да се институције фокусирају само на наводне злочине везане за ОВК, уз игнорисање других кривичних дела којима нису претходили механизми за решавање злочина оружаног конфликта. Ово је ојачано етничким поделама које су у току, недостатком ентузијазма за помирење и преовлађавање друштвеног порицања у погледу одређених злоупотреба из прошлости. Косовске власти су „тешка срца“ подржале оснивање Специјалног суда. Међутим, остаје да се види да ли ће и даље сарађивати и поштовати рад Суда пошто се прве оптужнице формално објаве, што такође зависи и од састава нове косовске владе након ванредних избора у јуну 2017. године. Због тога постоји потреба да се процене потенцијални утицаји Специјалног суда на политичку стабилност и на етничко помирење на Косову, и да се истраже начини ублажавања евентуалних негативних ефеката који могу бити последица локалних неслагања.

Налази ове студије указују на то да ће тренутни политички и друштвени контекст на Косову значајно утицати на усложњавање рада Специјалног суда и да би могао произвести и позитивне и негативне ефекте. Пре свега, од Специјалног суда се очекује

да промовише одговорност за наводне злочине почињене од стране недржавних актера на Косову и пружи жртвама и њиховим породицама дуго очекивану меру правде. Међутим, то зависи од задовољавајућег учинка Специјалистичког суда и ширих мера подршке које предузима политичко и цивилно друштво на Косову. Поред пружања мере правде жртвама, окончавајући некажњавање и доносећи правну јасност у вези са наводним злочинима, Специјални суд би могао створити нови замах за јачање локалних, националних и ширих регионалних напора у циљу свеобухватнијег решавања наслеђа сукоба, промовишући интраетничко и међуетничко помирење и уклањање екстремистичких елемената из политичких процеса.

Политичко оспоравање, настало радом Специјалног суда, могло би покренути потенцијалне ризике на Косову, што би могло довести до погоршања политичке стабилности, погоршања етничких односа, заустављања политичких реформи и продубљивања локалног непријатељства према међународној заједници. Специјални суд је већ постао катализатор који би могао даље поларизовати унутрашње етничке односе (међу етничким Албанцима) и поткопати нормализацију међуетничких односа између албанске и српске заједнице на Косову. Преваленција погрешних схватања и дезинформација у вези с мандатом Специјалног суда, заједно са доминацијом контра-наратива који се супротстављају његовом раду, ризикује подривање очекиваних позитивних друштвених ефеката Суда. Од већине Албанаца на Косову, Специјални суд је перципиран као политизовано тело које се не одликује непристрашношћу, те намерава да нагласи неправде које су починили бивши припадници ОВК, чиме се покушава пребацити одговорност далеко од Србије за злочине оружаног конфликта на Косову. За етничке Србе, са друге стране, Специјални суд представља прилику да поткопа политичку моћ ОВК и последично измени агенду изградње државе и нације на Косову. Неки такође страхују да ће Специјални суд негативно утицати на домаће реформе на Косову и нанети штету међународној репутацији Косова. Суседна Србија је већ почела да користи формирање Специјалног суда у сврху умањивања одговорности Србије за злочине оружаног конфликта на Косову и у ширем региону како би поткопала позицију коју Косово има у међународним круговима.

Специјални суд, заглављен између ових супротстављених етничких програма, ризикује даље антагонизовање породица жртава и несталих косовских Албанаца и додатно угрожавање, већ осетљивог, локалног поверења у међународно кривично правосуђе. Штавише, политизација рада Специјалног суда могла би негативно утицати на нормализацију односа између Косова и Србије и угрозити фацитилитирање ЕУ у овом осетљивом, али врло важном процесу.

Док Специјални суд има за циљ да починиоце наводних злочина приведе пред лице правде, потенцијални ризици овог процеса могу се ублажити само ако косовске и међународне заинтересоване стране предузму свеобухватан друштвени приступ транзиционој правди и суочавању са прошлошћу. Свеобухватан приступ бављењу прошлошћу на Косову подразумева јачање напора локалних институција за кривично процесуирање злочина оружаног конфликта преко домаћих судова, уводећи напоре за промовисање инклузивне истине, грађанске комеморације и недискриминаторске репарације за све друштвене категорије, те подршку иницијативама локалног помирења. Косовске институције требало би да покажу политичку зрелост сарадњом и испуњавањем захтева Специјалног суда, обесхрабрујући опструкционистичке одговоре.

Како би процес суочавања са прошлошћу на Косову успео, Србија мора предузети кораке у правцу подршке локалне, националне и шире регионалне иницијативе транзиционе правде. Без обзира на улогу локалних актера, ЕУ и шира међународна заједница имају неизоставно важну улогу у овом процесу.

Поред тога, групе грађанског друштва, креатори мишљења и медији могу играти важну улогу заузимајући конструктиван, рационалан и емпатичан став о важности говора истине, обезбеђивања правде и остваривања помирења за косовско друштво. Само свеобухватна и обновљена посвећеност свих локалних, ширих регионалних и међународних актера, може ублажити нежељене утицаје Специјалног суда и максимизирати потенцијал институције да промовише позитивне друштвене промене. ♦

Методологија

Ова студија има за циљ да процени потенцијални утицај Специјалистичких већа и Специјалног тужилаштва (у даљем тексту "Специјални суд")² на Косову. Генерално, процена утицаја посебних судова за ратне злочине и других механизма кривичног правосуђа се одвија након завршетка суђења.

Ова студија користи оквир који је развила организација Импјунити Воч за процену међународних кривичних трибунала који оцењује степен до ког њихови механизми и процеси доприносе истини, правди и помирењу, што је то дефинисано на следећи начин³: Истина се утврђује у мери у којој се наводи, сведочења и судске пресуде сматрају истинитим и у мери у којој шира јавност признаје или негира наводни злочини. Правда се мери јавном перцепцијом суђења, познавањем рада судова за ратне злочине и ширим схватањем правде. Помирење се мери људском безбедношћу, међуетничким контактима, поверењем и узајамним прихватањем. Студије о процени утицаја утврдиле су да мере кривичне правде обично производе "вишеструке, конфликтне, и често, неочекиване последице".⁴ Ови утицаји би могли играти позитивну друштвену улогу, на пример, доприносећи етничком помирењу, ублажавању психолошких последица, подстицању људских права и владавине права, спречавању нежељених инцидената и спречавању будућег сукоба. Ипак, то искључује могућност мера кривичног правосуђа који погоршавају етничке поделе, поткопавају политичку стабилност и угрожавају локалне напоре за мир, правду и помирење.⁵ С обзиром на то да Специјални суд још увек није покренуо судске поступке, учинак и ефикасност остају непознати. Ипак, свеобухватна анализа друштвеног и политичког контекста и позиција кључних актера може пружити корисну основу за истраживање потенцијалног друштвеног утицаја Специјалног суда и за формулисање стратегија ублажавања потенцијалних негативних последица. У овој раној фази, запажања о утицају Специјалног суда су емпиријски утемељена предвиђања и претпоставке базиране на доступним подацима. Приликом процене потенцијалних позитивних и негативних утицаја Специјалног суда, ова студија прво даје преглед социјалног и политичког контекста у ком ће институције деловати. Преглед обухвата суму легата претходних процеса транзиционе правде на Косову. Обезбеђена је документована анализа постигнућа и недостатака суђења за злочине оружаног конфликта и других иницијатива транзиционе правде на Косову.⁶ Студија, затим, нуди свеобухватан преглед кључних фаза и политичких и правних препрека из периода пре успостављања Специјалног суда, како би илустровала изазове друштвено-политичког контекста и могуће потешкоће у будућности.

Студија пружа свеобухватан преглед потенцијалних позитивних друштвених утицаја Специјалног суда. Такође истражује потенцијалне ризике и могуће стратегије за ублажавање ризика. Овај централни сегмент студије заснован је на информацијама које су добијене деск истраживањем и теренским истраживањем спроведеним на Косову, у Бриселу и Хагу током априла и маја 2017. године. Више од 40 интервјуа и разговора

одржано је са саговорницима из Владе Косова, Специјалног суда, Европске комисије и Европске службе за спољне послове, актерима цивилног друштва свих етничких заједница, другим релевантним интересним групама и политичким аналитичарима. Интервијуи и разговори имали су за циљ да расветле ставове учесника о пореклу, успостављању и вероватном утицају Специјалног суда.

Због осетљиве природе Специјалног суда, регистроване су извесне потешкоће у процесу прикупљања података за потребе ове студије. Потешкоће су се односиле на оклевање локалних и међународних актера при изношењу ставова, доминантном непознавању стратегије процесуирања Специјалног суда и стратегији информисања, и значајној преваленци информација анегдотског типа, понављања чињеница и мало суштинског знања међу испитаницима. Изгледа да постоји неоправдан и контрапродуктиван ниво сумње унутар Специјалног суда. Ова сумња је артикулисана кроз недостатак транспарентности и одбијања изношења информација које би биле од опште користи за јавност, што је праћено изузетним опрезом и неповерењем према истраживачима и цивилном друштву. Пошто ова студија представља прву свеобухватну независну процену потенцијалног утицаја Специјалног суда, евидентиран недостатак ангажовања заинтересованих страна представља пропуштenu прилику да се допре до шире публике, те да се утиче на очекивања и да се коригују погрешна уверења. Слично томе, кључни међународни актери, који су вршили притисак за успостављање Специјалног суда, изразили су неспремност да разговарају о Специјалном суду у настојању да буду изузети од одговорности за потенцијалне исходе овог осетљивог кривичног правосудног процеса. Упркос овим неочекиваним ограничењима, студија је успела да обједини солидне чињенице које могу бити од користи релевантним актерима и јавности. ♦

1. Кратак преглед транзиционе правде на Косову

Оружани конфликт на Косову је последње поглавље насилног распада бивше Југославије које карактерише велики број жртава, разарајући злочини, етничко чишћење и међународна војна интервенција. Број жртава у сукобу на Косову процењује се на 13.535, од којих је 10.812 (80%) већински албанске националности, 2.197 (16%) припадника српске националности, 526 жртава (4%) били су Роми, Бошњаци и припадници других мањинских заједница на Косову.⁷ Највећи број жртава резултат је деловања српске војске, полиције и паравојних снага у државној кампањи етничког чишћења, која је такође имала за циљ да сузбије ненасилне, као и оружане, групе отпора које су тражиле самоопредељење и независну државу.⁸ Штавише, 1.600 особа свих етничких група на Косову води се као нестало. Већина ових кривичних дела су злочини оружаног конфликта и злочини против човечности, који су забрањени међународним кривичним правом, међународним хуманитарним правом и Законом о оружаном конфликту. Док већину жртава албанске националности чине цивили, око 45% посто жртава српске националности чини војна лица и припадници полиције. У периоду непосредно након оружаног конфликта, највећи број жртава били су цивили из етнички мањинских заједница, који су били жртве ситуационих чинова етничке освете и организованих поступака пљачке имовине.

Наслеђе сукоба и даље игра значајну улогу у обликовању мира на Косову и негативно утиче на изгледе за помирење.⁹ Непостојање мировног споразума између Косова и Србије по окончању оружаног конфликта довело је до примене непопуларних¹⁰ „ад хок“ механизма транзиционе правде, који су наметнути споља. Вишедеценијско непријатељство између Албанаца и Срба на Косову оставило је дубоко неповерење према моноетничким домаћим судовима са седиштем у Србији или на Косову.¹¹ Приступ међународне заједнице за транзициону правду у бившој Југославији фокусиран је на кривично правосуђе које се спроводи преко Међународног кривичног суда за бившу Југославију (МКСЈ) и хибридних домаћих судова. Интернационализовани и хибридни судови спровode кривично процесуирање као нужни ретрибутивни процес за санкционисање појединих починилаца за тешке повреде међународног хуманитарног права, задовољавање потреба жртава, јачање демократских норми, смањење политичких претњи и превенцију непосредних и будућих потенцијалних злоупотреба.¹² Ипак, фокус међународне заједнице на Косову, везано за кривично правосуђе, је

спроведен по цену других стубова транзиционе правде, који су могли помоћи земљи у свеобухватном приступу ношења са наслеђем прошлости оружаног конфликта.¹³

Током 24 године рада, надлежност МКСЈ-а покривала је читаву територију бивше Југославије током периода оружаног конфликта. Хашком трибуналу је пошло за руком да оптужи само 161 појединца за злочине оружаног конфликта и тешка кршења међународног хуманитарног права на читавом простору бивше Југославије.¹⁴ Што се тиче оружаног конфликта на Косову, рад МКСЈ-а углавном је био фокусиран на "цивилне, полицијске и војне званичнике, без обзира на страну у сукобу, који се могу сматрати одговорним за злочине почињене током оружаног конфликта на Косову".¹⁵ У периоду између 1999. и 2017. године, МКСЈ је подигао оптужнице и донео пресуде за мали број високих српских војних и политичких званичника за злочине оружаног конфликта на Косову, укључујући бившег председника, премијера и министара, као и руководство кључних војних, безбедносних и обавештајних структура. Што се тиче законског процесуирања припадника албанске националности, МКСЈ се бавио спровођењем истраге везано за случајеве високог профила који се односе на главнокомандујуће Ослободилачке војске Косова (ОВК), Рамуша Харадинаја и Фатмира Лимаја (и њихових сарадника), при чему су у оба случаја донете ослобођајуће пресуде.¹⁶ МКСЈ је закључио да обим и учесталост наводних злочина почињених од стране ОВК не представља злочин против човечности, нити су пронађени основи за заједничку координацију и сарадњу у вршењу масовних злочина за време трајања оружаног конфликта.¹⁷ Ефикасност Међународног кривичног суда за бившу Југославију отежавана је дуготрајношћу суђења, жалбама и притужбама, ограниченошћу сарадње државних органа, проблемима заштите сведока и тешкоћама задржавања оптужених у притвору¹⁸. Док МКСЈ завршава свој мандат, уживајући снажно глобално признање за напредно међународно кривично правосуђе, њено наслеђе на Западном Балкану и даље је предмет спорења услед, и даље, присутне етничке поларизације заједница, жртви које су незадовољне и многих починилаца који су и даље на слободи.¹⁹ Док Албанци на Косову сматрају да Хашки трибунал није оптужио довољно Срба за злочине оружаног конфликта, МКСЈ од стране српске заједнице генерално је доживљен као антисрпски механизам²⁰.

Паралелно са МКСЈ-ом, Привремена административна мисија УН-а на Косову (УНМИК) управљала је домаћим хибридним судовима на Косову који су се бавили истраживањима нископрофилних злочина оружаног конфликта, и пружала асистенцију МКСЈ-у на локалном нивоу. УНМИК је 2000. године преузео управљање истрагама о злочинима оружаног конфликта, страхујући да би пристрасна истрага локалних правосудних институција имала реперкусије на крхку стабилност постконфликтне транзиције. Усредсређујући се на напоре изградње мира и државе, УНМИК-ов записник о транзиционој правди сматра се сиромашним, успевши да оконча симболичну цифру од око 40 случајева злочина оружаног конфликта²¹. Евалуациони извештаји од стране Организације за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) упућују на закључак да је УНМИК починила системске пропусте у решавању случајева злочина оружаног конфликта, што је било очигледно кроз кашњење приликом предаје предметима, недостатка континуитета правосудног особља, недостатка обучености и капацитета за бављење предметима злочина оружаног конфликта, те недовољној заштити сведока и судија²². УНМИК је такође критикована због лошег управљања и архивирања доказа о злочинима оружаног конфликта. У великој мери, недостаци рада УНМИК-а били су последица унутрашњих услова, попут политичког уплитања у случајевима злочина

оружаног конфликта, слабе локалне сарадње у поступању праметима, неадекватних програма заштите сведока и сталне измене исказа сведока.²³

Након проглашења независности Косова 2008. године, УНМИК је значајно смањио своје присуство и обуставио рад на истраживању злочина оружаног конфликта као део договора о предаји релевантних надлежности Европској унији (ЕУ).²⁴ Последично, УНМИК је Мисији ЕУ за владавину права на Косову (ЕУЛЕКС) доставио информације о укупном броју од 1.187 дела за које постоји основана сумња квалификовања као злочина оружаног конфликта, као и додатних 50 случајева за које је идентификована основа за подизање оптужнице.²⁵ Успостављен у оквиру Заједничке безбедносне и одбрамбене политике ЕУ (ЕУФОР), ЕУЛЕКС је имао мандат да, пре свега, ојача владавину права на Косову кроз праћење, менторисање и саветовање косовских правосудних институција, полиције и царинских органа у широком спектру институционалних и оперативних тема. Овај обухватни мандат имао је тенденцију занемаривања истрага о злочинима оружаног конфликта; ЕУЛЕКС је давао приоритет случајевима корупције и организованог криминала, јер их је било лакше истражити и решити.²⁶

Јединица за истрагу ратних злочина ЕУЛЕКС-а асистирала је у доношењу пресуда 38 случаја злочина оружаног конфликта²⁷, али је просечно²⁸ време окончања сваког од случајева износило пет година. У већини случајева, панеле домаћих и хибридних судова чиниле су локалне и судије ЕУ, подржане су од стране међународних тужилаца и полиције, и Канцеларије Специјалног тужилаштва Косова (КСТ). Упркос многим изазовима, ЕУЛЕКС је помогао у идентификацији тела жртава и локација на којима су сахрањиване нестале особе, а када су околности допуштале, посредовала је узајамну правну помоћ косовске и српске власти.²⁹ Међутим, ЕУЛЕКС-ове истраге о злочинима оружаног конфликта значајно су ометале ограничена територијална и законска надлежност, и недостатак сарадње Србије у предметима злочина оружаног конфликта у вези са наводним починиоцима који су настањени на територији Републике Србије.³⁰

У 2014. години ЕУЛЕКС је додатно умањио своје присуство на Косову, што је резултирало смањењем броја истрага злочина оружаног конфликта. Очекује се да ће сви предмети злочина оружаног конфликта бити пребачени на косовско правосудје до 2018. године. Међутим, у последњих десет година, међу локалним правосудним институцијама, постојала је тенденција избегавања решавања предмета злочина оружаног конфликта, те прослеђивања истих ЕУЛЕКС-у кад год су за то постојали услови. Пасивност локалних правосудних институција за кривично процесуирање случајева злочина оружаног конфликта делимично је последица недостатка одговарајуће заштите за тужиоце и судије и страховања од политичке одмазде криминализованих структура власти које су узеле маха на Косову.³¹ Ово указује на то да косовске институције нису вољне да се баве случајевима злочина оружаног конфликта који укључују политички моћне бивше припаднике ОВК, те значајно нарушава кредибилитет позива косовских званичника за већи ангажман локалних актера у процесима транзиционе правде.³² У циљу обезбеђења подршке локалном власништву, ЕУЛЕКС је помогао косовским властима при успостављању одељења за ратне злочине унутар КСТ-а, који је и даље под кишобраном ЕУЛЕКС-а. Недостатак спремности Србије да сарађује са косовским телима на случајевима који имплицирају етничке Србе као починиоце остаје додатни отежавајући фактор.

Косовске институције и групе цивилног друштва предузеле су широк спектар репаративних и ресторативних правосудних иницијатива за успостављање институционалне и социјалне инфраструктуре за бављење прошлости.³³ Влада Косова успоставила је Комисију за нестала лица 2008. године, уз подршку форензичких механизма, са сврхом тражења истине о несталим особама. Радна група о несталим особама која се бави Косовом и Србијом постоји од почетка активног управљања УНМИК-а на Косову. Влада Косова пружа репарације у виду пензија и других повластица за ратне ветеране ОВК, инвалиде и породице "хероја рата" (настрадалих припадника ОВК), цивилне жртве и жртве које су преживеле сексуално насиље током сукоба, као и политичке заробљенике и цивиле који су претрпели телесне повреде. Помоћ за ове категорије регулисана је посебним законима и спроводи се од стране посебних институционалних структура. Упркос скупим шемама репарација, цивилне жртве и припадници мањинских заједница су незадовољни због онога што виде као ограничени приступ репарацијама.³⁴

Међу-министарска радна група за суочавање с прошлости и помирење (МРГ) основана је 2012. године и њен мандат подразумева израду националне стратегије о транзиционој правди на Косову.³⁵ Међутим, МРГ је пропустила промовисање истине и етничког помирења на Косову, углавном због недостатка политичке посвећености од стране Владе Косова, унутрашњег неслагања међу представницима, недостатка капацитета и неадекватне подршке донатора.³⁶ Организације цивилног друштва на Косову и у ширем региону предузеле су широк спектар иницијатива транзиционе правде и суочавања са прошлости, укључујући оснивање Регионалне комисије за истину (РЕКОМ) и напоре на националном нивоу да се документују жртве сукоба, прате суђења за злочине оружаног конфликта, обезбеди подршка заједницама жртава и идентификују настрадале и нестале особе.

До сада су наведене иницијативе транзиционе правде на Косову донеле мешовите резултате. Међународни и хибридни судови за злочине оружаног конфликта перципитани су и од албанске и од српске заједнице на Косову као механизми за држање друге стране одговорном за злоупотребе, култивацију културе жртве и ширење политичке моћи националистичких тврдокорника. Међународни и хибридни судови на Косову углавном су се фокусирали на кривично правосуђе и игнорисали друге аспекте транзиционе правде, попут тражења истине, подршке жртвама, извињења, репарације и помирења заједница.³⁷

Оријентисане ка ретрибутивној правди, хибридне правосудне институције на Косову су биле предмет сукоба и отпора, представљајући значајан фактор у појави етнонационалистичке динамике комеморације и моноетничких докумената почињених злочина који су углавном усмерени према консолидацији власти и де-легитимизацији других.³⁸ Иако постоји широка подршка свих етничких група на Косову за идеју суочавања са злочинима оружаног конфликта, постоји велика разлика између Албанаца и Срба када је у питању кривично гоњење појединаца који припадају њиховим етничким групама. Стога је ненамерна последица међународног кривичног правосуђа на Косову и Србији била глорификација припадајућих починилаца и маргинализација жртава.

Истовремено, текући процес дијалога између Косова и Србије отежан је услед досадашњег неуспеха у решавању прошлости и решавања питања несталих особа,

извињења за почињене злочине и признавања насиља почињеног на Косову. Ово је евидентно у најугроженијим регионима Косова, где локалне заједнице константно одбацују покушаје помирења и мултиетничности који су наметнути од стране ЕУ и националних актера.³⁹ Иако се ова, већ укорењена, динамика може приписати недостатку локалне посвећености исправном решавању наслеђа прошлости, дијалог посредован од стране ЕУ за нормализацију односа између Косова и Србије, до сада није решио питања која се тичу несталих особа, почињених злочина оружаног конфликта, правде за жртве и репарације за претрпљене људске и економске губитке на Косову.

Многи од изазова са којима се суочава Специјални суд нуспроизводи су претходних неуспеха обезбеђивања очекиване правде за све жртве и недостатка озбиљног улагања у решавање горућих међуетничких и међу-државних питања која представљају препреку миру, помирењу и развоју Косова и ширег региона. И међународни и национални актери деле одговорност за лоше управљање процесима транзиционе правде на Косову. ♦

2. Контекстуализација процеса успостављања специјалног суда

Специјални суд представља најновији покушај бављења проблематичним питањем наводних злочина оружаног конфликта на Косову од стране међународне заједнице. Како би се анализирао евентуални потенцијални утицај Специјалног суда за Косово, важно је разумети спорно порекло овог тела, екстерно наметнутог карактера и моноетничких карактеристика.

Специјални суд је установљен према косовском закону како би се бавио истраживањем, и доношењем пресуда за злочине против човечности, злочине оружаног сукоба и других злочина наведених у извештају Парламентарне скупштине Савета Европе (ПССЕ) који је објављен 7. јануара 2011. (познат као Мартијев извештај). Овај извештај заснован је на раду Парламентарног одбора Савета Европе за правне послове и људска права, који је 2008. године именовано швацарског сенатора Дика Мартија као известиоца за истраживање одређених навода и предлагање даљих корака.⁴⁰ На истрагу ПССЕ утицали су мемоари бивше генералне тужитељке Хашког трибунала, Карле Дел Понте, који су покренули тврдње о злочинима почињеним од стране одређених припадника ОВК који су остали некажњени како ИЦТИ и УНМИК нису били у стању да прикупе довољно доказа.⁴¹

Мартијев извештај је указао на два широка навода о кривичним делима која нису адресирана.⁴² Први скуп оптужби односи се на нестанак, притварања и убиства етничких мањина и политичких противника етничких Албанаца и оних који су повезани са српским режимом Слободана Милошевића. Мартијев извештај је претпостављао да су одређене фракције ОВК починиле злочине против притвореника заробљених током оружаног конфликта (пре јуна 1999. године) и у постконфликтном периоду (након јуна 1999.

године) из разних мотива, као што су освета, кажњавање и добит. Други скуп оптужби односи се на убиства која су имала за мотив освету због масовних убиства и трговине људским органима. У извештају Дика Мартија изнете су оптужбе према одређеним фракцијама унутар ОВК (углавном из региона Дренице) које се односе на одржавање мреже притворских објеката на северу Албаније у сврху спровођења противзаконитих активности. Објављен 2011. године, Мартијев извештај се суочио са снажним негативним пријемом од стране албанске етничке заједнице на Косову, јер се временски поклопило са победом припадника ОВК на националним и локалним изборима. Влада Косова и шира албанска јавност одбацили су наводе из извештаја, обајшњавајући их као српске покушаје, подржане од стране Русије, имплицирања ОВК као починиоца злочина против човечности и злочина оружаног конфликта, у настојању да се супротставе порицању историјске и законске одговорности Србије у прошлим сукобима, како би се поткопало признавање косовске независности и нанела штета напорима за постизање етничког помирења под међународним надзором.⁴³

Иако је међународна заједница потврдила налазе, извештај Дика Мартија узет је уз резерву, узимјући у обзир бројне наводе који су имплицирали пропусте Уједињених нација и Северноатлантског савеза (НАТО) приликом истраживања наводних злочина. Извештај Мартија и сродне резолуције ПССЕ првобитно нису предвиделе успостављање посебног правосудног аранжмана, као што су Специјализована већа и Специјално тужилаштво. Уместо тога, позвале су се на државе чланице ЕУ и ЕУЛЕКС приликом доделе ресурса и потврде политичке подршке за истраживање наводних злочина оружаног конфликта, пружајући заштиту сведоцима на Косову. ЕУ се плашила да ће пасивна позиција угрозити њен међународни кредибилитет и стратегију спољне политике промовисања превенције сукоба и међународне правде.⁴⁴ Опција истраживања наводних злочина наведених у извештају Дика Мартија, посредством постојеће структуре МКСЈ-а или ЕУЛЕКС-а, оцењена је неадекватном из политичких и правних разлога. Поред питања која се односе на надлежност и територијалност (мандат МКСЈ-а био је да суди за злочине који су се десили на територији бивше Југославије током периода оружаног сукоба, док се наводи из извештаја Дика Мартија односе на послератни период и укључују злочине који су наводно почињени на територији северне Албаније), МКСЈ је био близу краја свог мандата и Савет безбедности УН-а није предвидео продужење мандата. ЕУЛЕКС није имао ресурсе и мандат да спроведе тако сложен процес кривичног правосуђа.

У 2011. години, ЕУ је основала Специјалну истражну радну групу (СИРГ) као најбоље могуће решење за спровођење независне истраге о наводима злочина оружаног конфликта и организованом криминалу из извештаја Дика Мартија.⁴⁵ Комитет за политику и безбедност ЕУ, који надгледа заједничке мисије безбедности и одбрамбене политике као што је ЕУЛЕКС, ставио је у надлежност СИРГ-а "да истражи и, ако се покаже оправдано, кривично гони појединце за злочине за које се терете" у извештају Дика Мартија. СИРГ се посебно бави испитивањем "незаконитог притвора, депортација, дела против хуманости, злостављања и убиства, као и других злочина, који се односе на наводе садржане у Извештају"⁴⁶ Истраживање СИРГ-а се проширило на територију суседне Албаније, јер је Мартијев извештај наводио да су локације на северу Албаније коришћене за сакупљање и трговину органа. Да би олакшала ове истраге, Албанија је била обавезна да усвоји посебан закон.⁴⁷ Званичници ЕУ у Бриселу потврђују да су истраживања СИРГ-а спроведена док је ЕУ закључивала први споразум за

нормализацију односа између Косова и Србије, наглашавајући питање улоге истраге у вези са овим осетљивим разговорима.⁴⁸ До сада је први споразум принципа који регулишу нормализацију односа између Косова и Србије, потписан априла 2013. године, само делимично спроведен због недостатка домаће политичке подршке и неслагања о модалитетима имплементације.⁴⁸ Иако су нормализација односа између Косова и Србије и операције Специјалног суда одвојени процеси, вероватно се у наредним годинама може очекивати њихов међусобни утицај.

После две и по године истраге, главни тужилац СИРГ-а, Клинт Вилијамсон, је издао дугачак проглас са прелиминарним налазима онога што је назвао "најсвеобухватнијом истрагом икада злочина почињених у периоду након оружаног конфликта на Косову у јуну 1999."⁵⁰

Прелиминарни налази СИРГ-а су били у складу са већином навода из извјештаја Диака Мартија. Без давања детаљних објашњења, СИРГ је тврдио да располаже доказима за "подизање оптужнице против неколицине високих званичника бивше Ослободилачке војске Косова", који "сносе одговорност за кампању прогона која је била усмерена према Србима, Ромима и дугим етничким мањинама Косова, као и према сународницима, косовским Албанцима, који су означени као српски сарадници или, чешће, као политички противници руководства ОВК".⁵¹ У прогласу СИРГ-а наводи се да су злочини "спроведени на организован начин и извршени од стране одређених појединаца на највишим нивоима руководства ОВК".⁵² Према наведеном, оптужнице неколико виших званичника бивше ОВК "би могле да укључе оптужбе за злочине оружаног конфликта и оптужбе за извесна кршења домаћег косовског закона, укључујући убиства".⁵³ Што се тиче контроверзних тврдњи о трговини органима, СИРГ је закључио да се "ова пракса догодила у врло ограниченој мери", али да "није било индикација да је значајан део етничких мањина који су нестали или су убијени били жртве ове праксе".⁵⁴ На крају, али не и мање битно, СИРГ је закључио да окружење није погодно за спровођење истраге о наводима Мартијевог извештаја на самом Косову. Изгледа да је један од главних разлога за одлуку ЕУ да изабере локацију изван Косова као механизам за истраживање и процесуирање наводних злочина негативна реакција на Извјештај Мартија на Косову, уз слабу судску способност истраживања оружаног конфликта и недостатак мера заштите сведока.⁵⁵

По препорукама СИРГ-а, ЕУ није имала другог избора него да пружи политичку и финансијску подршку оснивању Специјалног суда.⁵⁶ Иако ЕУ сматра да је Специјални суд неизбежна мера унапређења владавине права на Косову, посматрано из перспективе транзиторне правде, сама ЕУ сматра кривично правосуђе "кључним приоритетом ЕУ везано за случајеве озбиљних кршења људских права и тешких кршења међународног хуманитарног и кривичног права".⁵⁷ Од самог почетка било је познато да би успостављање посебног правосудног механизма, који би се бавио наводима Мартијевог извјештаја и прелиминарним налазима СИРГ-а захтевало велики дипломатски и политички притисак на косовске институције.

Сједињене Државе и већина земаља чланица ЕУ отворено су упозориле косовске институције да, ако не успоставе посебан аранжман интегрисан у косовски правни систем, постоје велике шансе да Савет безбедности УН одобри формирање специјалног трибунала УН изван надлежности Косова.⁵⁸ Како би избегле стварање таквог

специјалног трибунала УН-а, институције ЕУ и косовске институције су морале проћи кроз сложен законски и институционални процес који је резултирао развојем аранжмана интернационализованих комора и тужилаштва које би формално био део косовског правног система, али са врховном судском аутономијом лоцираном изван земље. Након снажног политичког притиска од стране ЕУ, договорено је да, заједно са продуженим преформулираним мандатом ЕУЛЕКС-а, председник Косова поздрави оснивање Специјалног суда за Косово.⁵⁹ У размени писама са високом представницом ЕУ за спољну политику, Кетрин Ештон, косовска председница Атифете Јахјага сложила се 14. априла 2014. да ће "Специјални суд, у оквиру косовског судског система и специјалног тужилаштва, бити коришћен за било који судски и жалбени поступак који потиче из истраживања СИРГ-а".⁶⁰ Размена писма је накнадно усвојена као закон од стране Скупштине Косова, 23. априла 2014. године, што је обележило прву институционалну спремност косовских власти да подрже оснивање Специјализованих већа и Специјалног тужилаштва.⁶¹

Успостављање Специјалног суда одвијало се приближно у исто време када је панел који је водио ЕУЛЕКС издао одлуку за суђење високог профила 15-орици бивших припадника ОВК (познато под називом „Група Дреница“).⁶² Суђење групи Дреница постало је веома политизовано, што је изазвало љуте протесте и, наводно, застрашивање сведока. Под овим променљивим политичким условима, нацрт закона о Специјалном суду, који је у потпуности написала Европска комисија, стављен је на гласање на ванредној седници Скупштине.⁶³ Након дужег политичког сукоба између ЕУ и Владе Косова, договорено је да Специјални суд буде уграђен у косовски правни систем, као аранжман који је неизбежно захтевао измену Устава. Потребне уставне промене коначно су усвојене 7. марта 2015. године након интензивне политичке дебате у Скупштини Косова.⁶⁴ У ситуацији без преседана, неспремност Скупштине Косова да усвоји захтеване уставне промене, готово је проузроковала нарушавање односа Косова са Сједињеним Државама.⁶⁵

Нови амандман на Устав (члан 162.) прописује да ће се организација, функционисање и надлежност Специјалног суда бити разјашњена посебним законом. Ова уставна промена наводи да Специјализовно веће и Специјално тужилаштво "имају пуну законску и правну аутономију" и "сва потребна овлашћења и мандат за њихово деловање, судску сарадњу, помоћ, заштиту сведока, безбедност, притвор и издржавање казне изван територије Косова за било ког осуђеног".⁶⁶ Да би избегао било какву правну или политичку несигурност, председник Косова упутио је уставне амандмане Уставном суду Косова на преиспитивање, што је, на крају, омогућило измену неопходне легислативе која би омогућила формално успостављање Специјалног суда Косова.⁶⁷ Дана 3. августа 2015. године, Скупштина Косова усвојила је Закон бр. 05 / Л-053 о Специјалистичким већима и Специјалном тужилаштву, којим је прописано да ће, ове правосудне институције лоциране ван земље, као међународну обавезу имати "обезбеђивање независног, непристрасног, правичног и ефикасног кривичног поступка у вези са наводима о тешким прекограничним и међународним злочинима почињеним током и након сукоба на Косову", наведених у извештају Дика Мартија и СИРГ-а.⁶⁸ Чланови Скупштине Косова били су широко критиковани због недостатка политичке независности, гласања заснованих на инструкцијама њихових странака и притисцима међународне заједнице.⁶⁹

Дана 15. фебруара 2016. године, Влада Косова и Краљевина Холандија потписале су споразум о седишту Специјалног суда у Хагу са јединим циљем да осигурају његово несметано и ефикасно функционисање у Холандији.⁷⁰ Споразум не само да дозвољава Холандији да буде домаћин Специјалистичким већима и Специјалном тужилаштву, већ и додељује право притварања осумњичених у склопу кривичног поступка. Да би се осигурало његово делотворно функционисање, Специјалном суду у Холандији, додељене су пуне дипломатске привилегије, имунитети и капацитети, неопходни за испуњавање предвиђене сврхе. Суд ће деловати у складу са законима и прописима државе домаћина. Специјални суд се налази изван Косова првенствено због забринутости међународне заједнице да кривични поступци на Косову не би доносили значајне резултате пошто су наводни починитељи широко присутни у косовским институцијама и друштву.⁷¹

Док је локација Специјалног суда изван Косова узнемирила Владу Косова и одређене групе грађанског друштва, такође је ослободила локалне политичке и правосудне институције терета суђења бившим припадницима ОВК за наводне злочине наведене у Мартијевом извјештају.⁷² Иако су његове формалне судске структуре уграђене у косовски уставни и правни систем, посебне особине Специјалног суда чине га интернационалним судом који је у сваком погледу одвојен од Косова, искључујући назив и формалну правну припадност.⁷³ Институционално окружење Специјалног суда позајмило је елементе из правилника процедура и доказног материјала МКСЈ-а и из различитих хибридних судова за ратне злочине, укључујући Специјални суд за Сијера Леоне и Специјални суд за Либан.

Специјализована већа чине два главна органа: Већа и Секретаријат. Већа се састоје од председника већа и појединачних судија који се налазе на сваком нивоу судског система на Косову, односно Основног суда, Апелационог суда, Врховног суда и Уставног суда. Секретаријат се састоји од Службе одбране, Службе за учешће жртава, Службе за заштиту и подршку сведока, притворску јединицу и канцеларије Омбудсмана.⁷⁴ Јединица за информисање и комуникацију је такође део ове структуре.

Специјално тужилаштво је независно тело које има "надлежност да води криминалистичке истраге и преузима одговорност за нове или кривичне истраге у току, или поступке у надлежности Специјалистичких већа ..." ⁷⁵ Предвиђено је да Специјално тужилаштво буде подржано засебном полицијском структуром, који би вршила овлашћења која се, према косовском закону, ⁷⁶ иначе дају Косовској полицији. Иако су све власти на Косову дужне да пруже помоћ Специјалном тужилаштву у његовим истрагама, ово тело неће добијати упутства од стране Владе Косова нити прослеђивати било какве информације косовским властима.

Специјални суд, базиран у Хагу, у потпуности располаже не-косовским персоналом. Углавном ангажује судије, тужиоце и административне службенике из Европе. Разлог за овакву прераспodelу ангажованог особља лежи у осетљивој природи процеса, забринутости одржавања непристрасности и бриге да би укључивање локалних службеника нанело штету истражном процесу. Искључење косовских држављана, као дела професионалног особља Суда, изазвало је јаке негативне реакције на Косову и доприниело још негативнијем односу према Специјалном суду.⁷⁷ Судије именује шеф ЕУЛЕКС-а на препоруку независне комисије за избор који се састоји од искуслих

међународних судија и именованих носилаца позиција. До сада је именовано 19 судија којима ће председник већа доделити случајеве. Док је Специјални суд саставни део косовског судског система, његова надлежност укључује пуну правну особеност и примат над свим другим судовима на Косову.

Вреди напоменути да је Специјални суд успоставио ригорозан и високо безбедносан аранжман заштите сведока како би превазишао изазове са којима се суочава Хашки трибунал у погледу застрашивања и убистава сведока. Специјални суд је предузео напредне мере за обезбеђење сигурности, физичког и психолошког благостања, достојанства и приватности свих жртава и сведока. Жртвама и сведоцима такође су обезбеђене потпуне повластице и имунитет из правних поступака у вези с њиховим усменим или писменим сведочењима, и нису подвргнути ограничењима имиграционе политике када путују у сврху давања исказа или појављивања пред судовима.

Законом о специјалном суду предвиђено је да ће се судити у складу са косовским законом, као и редовним међународним законима о тешким ратним злочинима и међународним људским правима. Специјални суд ће имати привремену надлежност у вези са злочинима који су се десили у периоду између 1. јануара 1998. и 31. децембра 2000. године и територијално ограничену надлежност у вези са злочинима који су наручени или почињени на Косову.⁷⁸ Надлежност Специјалног суда обухвата истрагу о тешким прекограничним и међународним злочинима почињеним током и након оружаног конфликта на Косову, који подлежу националном и међународним праву. Док међународно право обухвата ратне злочине и злочине против човечности, домаћи закон Косова обухвата обичне злочине и кривичне поступке. Тип злочина оружаног конфликта које ће Специјално тужилаштво истражити обухвата: "убиства; истребљење; поробљавање; депортацију; затварање; мучења; силовања, сексуално ропство, присилну проституцију, присилну трудноћу, и било који други облик сексуалног насиља; прогон на политичкој, расној, етничкој или верској основи; киднаповање; и друга дела против човечности."⁷⁹ Док ће Специјални суд инсистирати на индивидуалној кривичној одговорности, ниједној особи неће бити суђено пред овим телом за дела за која им је већ суђено од стране МКСЈ-а или суда Косова.⁸⁰ Законом о специјалном суду предвиђено је да "Правилник о поступку и доказима садржи одредбе које се односе на оправдану одштету жртвама од стране оптуженог који се изјаснио или је проглашен кривим за кривично дело које је директно резултирало штетом за жртве."⁸¹ Специјални суд је финансиран од стране ЕУ у оквиру ЗБОП-а, додељеног посебним споразумом са Секретаријатом. Финансијске доприносе обезбеђују и треће земље. Као што је предвиђено Законом о специјалном суду, Суд "има буџет који не долази из буџета Косова" и "неће бити предмет ревизије од стране ревизора Косова".⁸² Ово обезбеђује да Специјални суд има потпуну финансијску аутономију од Владе Косова. Специјални суд је постао оперативан у јуну 2017. године, скоро две године након што је Скупштина Косова гласала за оснивање. Извори ЕУ потврђују да је Специјални суд предузео припремне активности за несметано и ефикасно подношење оптужби. Ипак, нису достављене никакве информације о стратегији тужилаштва.⁸³ У светлу тежине успостављања Специјалног суда и неуспеха претходних процеса транзиционе правде на Косову, кључно је проценити вероватноћу да Специјални суд успешно постигне своје предвиђене циљеве и његов могући утицај на мир, стабилност и помирење на Косову и ширем региону. ♦

3. Процена потенцијалног утицаја Специјалног суда за Косово

У овој раној фази, може се констатовати да Специјални суд има потенцијал да позитивно утиче на друштво на Косову, истовремено изазивајући извесне ризике. Остатак ове студије истражује потенцијални позитивни утицај и разматра могуће стратегије ублажавања ризика који произилазе из рада Суда.

3.1 Идентификовање потенцијалних позитивних утицаја

Без сумње, примарно очекиван утицај Специјалног суда је да жртвама донесе правду и да оптужене особе сносе одговорност за почињене злочине. Недавно објављено истраживање јавног мњења показује да 47% испитаника албанске и 64% испитаника српске националности на Косову верује да ће легитимни исход рада Специјалног суда бити кажњавање свих оптужених за које се докаже одговорност за почињене злочине.⁸⁴ Додатна подршка је препозната унутар обе етничке групе када је у питању пружање правде жртвама и њиховим породицама. Ослобађање наводних починилаца од одговорности подразумева интензивирање друштвених перцепција о нерањивости одговорних

ПОТЕНЦИЈАЛНИ ПОЗИТИВНИ УТИЦАЈИ

- 1: Обезбеђивање правде за жртве, преузимањем одговорности од стране починилаца и окончањем циклуса некажњивости;
- 2: Обезбеђивање правне јасности и растерећење косовских институција и друштва терета оптужби;
- 3: Промовисање одговорности и владавине права на Косову;
- 4: Отварање политичког и друштвеног простора за локалне актере как о би разговарали о узроцима, покретачима и наслеђу сукоба на Косову;

појединаца. Осим изрицања осуђујућих пресуда за кривична дела злочина, Закон о специјалном суду допушта могућност да се осуђеним лицима наложи репарација и реституције жртвама. Ово укључује овлашћења за одузимање имовине осуђених лица, која је коришћена за, или је проистекла, по основу извршења злочина.⁸⁵

Тренутно на Косову постоји доминација ексклузивних прича о етничкој виктимизацији. Неки од испитаника сматрају да би признавањем патње и штете нанете жртвама, Специјални суд могао помоћи у стварању емпатичног окружења, те разумевања за патњу и губитак других етничких група током и након сукоба, што би допринело стварању простора за више плуралистичких наратива о жртвама на Косову.⁸⁶ Обезбеђивање правде за жртве и породице жртава, погођене убиствима, киднаповањем, сексуалним насиљем, масовном депортацијом и поступањем против човечности, иза којих стоје етнички или политички мотиви, потенцијално може допринети етничком помирењу и решавању изузетних инеретничких, друштвених и међудржавних питања, као што су реституција имовине, одрживи повратак, реинтеграција и миран суживот у јавним просторима и институцијама. Анкета јавног мњења спроведена током 2015. године открила је да "већина становника Косова (59%) такође сматра да ће Специјални суд вероватно донети правду за тешка кривична дела почињена деведесетих година".⁸⁷ Недавно истраживање јавног мњења, спроведено 2017. године, показује да 64,8% испитаника албанске националности и 53,2% испитаника српске националности наводи да је важно сарађивати везано за све почињене злочине оружаног конфликта, као и за злочине почињене према цивилном становништву током и након оружаног конфликта 1998/99. године.⁸⁸ Ипак, правни експерти, политички коментатори и активисти цивилног друштва на Косову, свесни дуготрајне и сложене природе суђења за злочине оружаног конфликта, нису оптимистични по питању тога да ће Специјални суд донети значајну правду жртвама и њиховим породицама на Косову.⁸⁹ Припадници српске заједнице на Косову, посебно, изражавају мешовита осећања у погледу ефикасности Специјалног суда, иако су оптимистични по питању тога да Суд може допринети етничком помирењу слањем поруке да нико није изнад закона на Косову и да нема места за некажњивост.⁹⁰

Као интернационализовани механизам, Специјални суд за Косово ће вероватно пружити правну јасност, чиме ће се уклонити "облак" нејасноћа које се односе на изнете оптужбе. Званични дискурс Владе Косова пружа оквир за успостављање Специјалног суда као неизбежне међународне обавезе, што држави пружа могућност да разјасни наводе у вези са злочинима оружаног конфликта из извјештаја Дика Мартија и помоћ у правцу постизања пуног чланства у евроатлантским структурама. Недавно објављено истраживање јавног мњења показује да 78 одсто Албанаца на Косову сматра притисак косовских међународних савезника главним разлогом због ког је Скупштина Косова пристала да оснује Специјални суд.⁹¹ Косовски прагматични политичари били су забринути се да би супротстављање успостављању Специјалног суда ризиковало излагање земље међународној изолацији и ометало напоре за проширење признања суверенитета Косова. Према њиховим тврдњама, Специјални суд је успостављен на захтев међународних савезника Косова, и стога представља одуживање Косова својим међународним савезницима који су подржали ослобођење Косова, транзицију ка независној државности и текуће консолидовање међународног признања.⁹² Упркос незадовољству и неслагањима, очекује се да ће, на крају, сарадња Косова са међународним правосуђем повратити поверење међународних партнера и

вероватно резултирати унапређењем подршке за довршавање дипломатског признања и осигурање чланства у кључним међународним и регионалним организацијама.

Не може се искључити могућност да Специјални суд може имати позитиван ефекат у промовисању одговорности и владавине права на Косову. Специјални суд представља један од најизазовнијих тестова које косовско друштво мора проћи како би показало да је отворено, демократско, друштво које поштује истину, правду и владавину права. Ово ће бити суштински индикатор европеизације косовског друштва и колективног става о томе који смер Косово жели да преузме као друштво. За неке, Специјални суд представља крајњи напор ЕУ и Сједињених Држава да се позабаве претходним неуспесима Хашког трибунала, УНМИК-а, ЕУЛЕКС-а и властитих правосудних органа на Косову, у настојању да се адекватно истраже конкретни или наводни злочини који се односе на оружани конфликт на Косову.⁹³

Постоји међународни консензус да би националне власти требало да преузму водећу улогу у истрагама злочина оружаног конфликта и да их процесуирају путем домаћих судских механизма.⁹⁴ У Бриселу је присутан општи став да је сада тренутак да косовске власти преузму одговорност за истраге злочина оружаног конфликта.⁹⁵ Косовске власти отворено су разговарале о могућности проналажења нових правних начина за подношење домаћих, регионалних и међународних тужби за некажњене злочине и материјалну штету проузроковану током оружаног конфликта на Косову.⁹⁶ Стога, Специјални суд даје Косову моралну и политичку основу да отвори пут правосудним институцијама у преузимању одговорности за истраге о злочинима у вези са оружаним конфликтом, како би се решили сви непроцесуирани злочини на Косову којима су погођене све етничке групе. Тиме би се унапредило решавање питања несталих особа и ратних репарација, као и обезбедила помоћ ЕУ у обавезивању Србије да проактивно сарађује са косовским властима у обезбеђивању правде за раније почињена кривична дела и тешке злочине на Косову.

Још једно могуће позитивно наслеђе Специјалног суда могло би бити отварање политичког и друштвеног простора за локалне актере како би разговарали о узроцима, покретачима и наслеђу оружаног конфликта на Косову. Пре или касније, и албанске и српске заједнице морају имати отворену дискусију о наслеђу конфликта, усвојити записник о губитцима и одговорностима за почињене злочине, преговарати о условима моралног признања и материјалној репарацији, те предузети мере за конструктивну изградњу поверења и помирења. У том контексту, Специјални суд има потенцијал да допринесе широј свести о важности комбиновања ретрибутивних и репаративних транзиционих поступака правосуђа ради свеобухватног решавања горког наслеђа прошлости. Иако није директно повезано са успостављањем Специјалног суда, на Косову се појављује погодније окружење за расправу о широком спектру табу тема, попут признавања жртава сексуалног насиља за време трајања оружаног конфликта и спремности да се суочи и прихвати постојање вишеструких наратива из прошлости, који су дуги низ година били предмет игнорисања.⁹⁷

Такође, Специјални суд има потенцијал да постепено трансформише етничке односе на Косову разбијајући колективне отежавајуће факторе, попут супростављених ставова починилаца и жртава конфликта, и колективне алокације кривице за почињене злочине. Од краја оружаног конфликта, српска заједница на Косову била је под

великим притиском националистичких снага у Србији, везано за негирање злочина почињених за време Милошевићевог режима, као и негирања повезаности локалних Срба са тим злочинима.⁹⁸ Истовремено, српска заједница је под притиском албанске заједнице на Косову да прихвати колективну кривицу, уручи извињење за почињене злочине и интегрише се значајније у косовско друштво. У том контексту, Специјални суд може пружити симболичну одступницу српској заједници на Косову, омогућавајући јој да превазиђе ове двојне дилеме путем дубљег заједничког разумевања патње обе стране, што би могло охрабрити српску заједницу да се позитивније ангажује у деловању косовских институција. За сада, међу косовским Албанцима доминира наратив о колективној жртви. Сходно томе, могућност расветљавања злочина оружаног конфликта почињених од стране оружаних формација према припадницима своје заједнице и даље представља јавни табу. Специјални суд може охрабрити албанску заједницу на Косову да призна да су неки од припадника њихове етничке групе такође починили злочине током оружаног конфликта.⁹⁹

Специјални суд би потенцијално могао помоћи у адресирању актуелних међу-албанских политичких питања. Независност Косова тражили су и Албанци који су фаворизовали мирни и ненасилни отпор и они који су фаворизовали оружани отпор. То је резултирало интраетничком поларизацијом и политичким сукобима, који и даље утичу на политичку и друштвену динамику на Косову.¹⁰⁰ Ова два крила албанског отпора на Косову износила су оптужбе на рачун друге стране у више наврата. Оптужбе су се односиле на извршење политичких убистава током и непосредно после оружаног конфликта.¹⁰¹ До данас, има на десетине нерешених случајева политичко мотивисаних убистава виших чиновника и новинара приклоњених Демократској лиги Косова (ДЛК). Високи званичник ДЛК-а недавно је изнео тврдњу да "политичка убиства не би требала остати некажњена, посебно она која су почињена под важним и осетљивим околностима за судбину једне земље, као што је то случај са Косовом, када су убијени активисти ДЛК - патриоте које су дале све од себе да би постигли оно што имамо сада".¹⁰² Док привремена надлежност Специјалног суда вероватно не обухвата сва политичка убиства, Суд бар може разјаснити неке од ових навода и донети правду породицама жртава и допринети политичком помирењу међу етничким групама.

Чини се да многи на Косову верују да Специјални суд пружа прилику за промену тренутног политичког естаблишмента на Косову, демонстрирајући на тај начин међуповезаност процеса транзиционе правде и промене режима. Није никаква тајна да је једна од главних улога кривичног гоњења у транзиционом правосудном контексту "уклањање неких од најгорих преступника из јавног живота и слање снажног сигнала онима који могу да разматрају чињење таквих дела у будућности".¹⁰³ Неколико политичких коментатора на Косову тврди да, иако је Специјални суд формиран ради кажњавања наводних злочина, он такође може помоћи избегавању тренутног политичког угњетавања на Косову.¹⁰⁴ Незванично, страни дипломати не поричу да овај осетљив процес може понудити умеренијим и прогресивним гласовима нови подстицај за реформе и зауставити политичку и економску стагнацију земље.¹⁰⁵

Садашња политичка елита на Косову је, значајним делом, настала из редова политичких и војних структура ОВК, остварујући политичку моћ и популарни легитимитет, у великој мери, заснован на самопрокламованом праву насталом из оружаног отпора током конфликта. Ранија улога дела садашње политичке елите у оружаним сукобима, не

само да је обезбедила изборну подршку, већ је омогућила и окупацију и експлоатацију новооснованих државних институција као штит од одговорности за почињене злочине оружаног конфликта и за тренутну корупцију и злоупотребу власти. С тим у вези, иако постконфликтне криминализоване структуре власти нису циљ Стратегије тужиоца Специјалног суда, ово је прилика да се разоткрију спорне стазе политичке моћи на Косову. Упркос овим очекивањима, политичке промене путем екстерних транзиционих правосудних процеса се сматрају контрапродуктивним и могу резултирати даљом политичком поларизацијом на Косову.¹⁰⁶ Супротно ономе што се често очекује, процеси транзиционе правде ујединили су политичке партије приклоњене ОВК и повећали њихову популарност и политички легитимитет, производећи политичке последице у виду оптужби за кривична дела након оружаног конфликта.

3.2 Разумевање потенцијалних ризика

Док Специјални суд може бити ефикасан у решавању некажњених злочина забележених у Мартијевом извјештају, многи су скептични према коначном утицају овог тела на Косову. Специјални суд је основан у време када покушаји операционализације међународног кривичног правосуђа на Косову и на западном Балкану нису били у потпуности успешни у пружању правде жртвама и подстицању помирења. Однос шире јавности на Косову према Специјалном суду углавном је негативан због свог контроверзног и осетљивог мандата, недостатка локалних актера и транспарентности о том процесу, те недостатка поверења у транзициону правду уопште.¹⁰⁷

ПОТЕНЦИЈАЛНИ РИЗИЦИ

- 1: Поларизација унутрашњих етничких односа и подривање нормализације међуетничких односа на Косову;
- 2: Дестабилизовање политичког и безбедносног окружења и преусмеравање институционалних реформи;
- 3: Урушавање међународне репутације и статуса Косова;
- 4: Продубљивање локалног неповерења према међународном кривичном

Ограничени фокус надлежности Специјалног суда, који се заснива на испитивању навода из извјештаја Дика Мартија, ослабио је друштвени и политички легитимитет институције, унутар заједнице етничких Албанаца.¹⁰⁸ Анкета спроведена априла 2017. године показује да 76,4 одсто испитаника албанске националности сматра неправедним предвиђено кривично процесуирање злочина оружаног конфликта и злочине против човечности повезане са ОВК од стране Специјалног суда.¹⁰⁹ Испитаници албанске националности који су скептични по питању деловања Специјалног суда, сматрају да је Суд неправедно наметнут и да штети националном интересу и суверенитету Косова. Уски мандат процесуирања, искључиво наводних злочина ОВК, сматра се селективном правдом која не доприноси нормализацији етничких односа на Косову. За многе, чињеница да Суд неће процесуирати све злочине оружаног конфликта почињене на Косову, и који ће се фокусирати само на наводне злочине Албанаца, представља дубоку политизацију међународног кривичног правосуђа. У постојећем друштвеном и политичком контексту Косова, међу етничким Албанцима, присутна је изражена озлојађеност у вези са перципирањем неуспеха МКСЈ-а да казни многе злочине оружаног конфликта и злочине против човечности почињене

од стране српског режима, као и неуспеха међународне заједнице да оспори културу некажњивости и порицања у Србији. Штавише, међународни притисак без преседана усмерен ка косовским институцијама са циљем успостављања Специјалног суда сматра се недемократским и нелегитимним.¹¹⁰ Политичка опозиција тврди да Специјални суд представља још један напор међународне заједнице да ослободи одговорности локалне институције на Косову након њиховог пропуста у процесу управљања транзиционом правдом.¹¹¹

Као механизам који је наметнут споља, Специјални суд се већ суочава са снажним политичким и друштвеним одбацивањем на Косову, што је праћено робусним контра-нарративима и медијским кампањама које критикују истраге, поступке и евентуалне пресуде. Наведено истраживање јавног мњења показује да око 50 посто испитаника албанске националности, и исто толико испитаника српске националности, верује да Специјални суд неће обезбедити правична суђења јер ради изван Косова и има међународне судије и тужиоце.¹¹² Тај осећај неправде може додатно продубити локално неповерење према међународном правосудју, ограничити могућности за међуетничку коегзистенцију, и коначно, умањити изгледе за помирење на Косову и у ширем региону. Конкретно, постоји ризик од даљег антагонизовања жртва косовских Албанаца од стране Суда, поларизовања етничких односа и, у најгорем случају, подстицања нарушавања локалне и националне динамике помирења. Неки од чланова породица жртава и преживелих косовских Албанаца већ су заузели став против Специјалног суда и можда би изгубили веру у међународне и домаће судове и њихову способност да донесу правду за прошлост оружаног конфликта.¹¹³ Породице несталих особа и цивилних жртава и група повезаних са ОВК осећају да тај процес неће пружити уравнотежену правду или се бавити њиховом проблемима.¹¹⁴

Српска заједница на Косову подељена је у вези са могућим утицајем Специјалног суда. Под снажним утицајем Београда, српска заједница на Косову није задовољна механизмима транзиционе правде који су успостављени до данас, посебно суђењима за злочине оружаног конфликта, иницијативама за репарације и признања за жртве и преживеле.¹¹⁵ Недавна анкета показује да 69 одсто испитаника српске националности сматра да је мало вероватно или веома мало вероватно да Специјални суд може обезбедити правду према онима који су починили озбиљне злочине током трајања оружаног конфликта.¹¹⁶ Испитаници су изнели забринутост да ће Специјални суд гонити само неколико чланова бивших припадника ОВК, изостављајући тиме остале некажњене злочине, са једином сврхом оправдавања међународне хуманитарне интервенције на Косову током 1999. године.¹¹⁷ Поред овог скептицизма, српска заједница која живи на југу Косова, износи забринутост да би Специјални суд могао да изазове етничке тензије, чиме би се угрозила безбедност подручја насељених српском популацијом, као и безбедност локација са културно историјском баштином на југу Косова.¹¹⁸

Заједнички став међу локалним српским групама цивилног друштва јесте да би Специјални суд могао подрити доминантни наратив, према коме је само српски режим чинио злочине за време оружаног конфликта. Решавање овог наратива је препознато као основни предуслов за покретање постепеног процеса помирења. Док Србија одбија да упуту званично извињење жртвама за злочине оружаног конфликта на Косову, спонзорисаног на државном нивоу, неке локалне групе грађанског друштва на Косову признају да су се злочини оружаног конфликта догодили. Испитивања јавног мњења

од пре пет година откривају да је 40% косовских Срба тврдило да Срби нису починили злочине на Косову, у поређењу са 80% косовских Албанаца, који су веровали да Албанци нису починили злочине током оружаног конфликта.¹¹⁹ Упркос томе, грађанско друштво је уроњено у моноетничке наративе у вези са прошлошћу и значењем правде и помирења. Без обзира на законски поступак и трошкове, чини се да ће Срби на Косову бити задовољни само ако се личности у политичком естаблишменту ОВК оквалификују као одговорне за злочине оружаног конфликта на Косову. Како је изјавио један српски активиста цивилног друштва: "Ово је поседња шанса за покушај да се ствари избалансирају".¹²⁰ Стога, Специјални суд ризикује наглашавање ревизионистичке тенденције у Србији и међу српском заједницом на Косову, којом се умањује српска кампања етничког чишћења и злоупотреба људских права на Косову, фокусирајући се само на постконфликтне поседице, као што је етничка освета, расељавање људи и пљачка имовине.

Сједињене Државе и чланице ЕУ говоре уједињеним гласом о важности пружања правде упућујући на оптужбе Дика Мартија.¹²¹ Међутим, међу локалним актерима постоји широко прихваћена перцепција да међународна заједница користи транзицијске процесе на Косову како би саботирала локалне актере и присилила их да подрже споља наметнуту политику и институције, и доносе контроверзне законе.¹²² Посебно, Специјални суд се сматра новом саботажом која ће покренути болне политичке реформе на Косову, укључујући нормализацију односа са Србијом и сарадњу са међународним мисијама чији је циљ очување домаће и регионалне стабилности.¹²³ У том контексту, рад Суда се лако може погрешно представити као трговина правдом за политичку стабилност и неповољне компромисе. Осим тога, критичне групе цивилног друштва страхују да је Специјални суд добродошао на Косову, не у сврху служења правди за злочине оружаног конфликта, већ како би осигурао фракцију косовске политичке елите која је укључена у корупцију и организовани криминал.¹²⁴ Ово се посматра као процес који продубљује зависност Косова од међународних актера за подстицање друштвених промена, која коначно, лишава грађане утицаја, и деполитизира демократију у земљи.

Политизација рада Специјалног суда вероватно ће имати негативан утицај на дијалог између Косова и Србије, који је тренутно заустављен услед неуспеха обе стране у примени постојећих споразума. Од самог почетка, супротстављене политичке партије на Косову противиле су се неструктурираном и безусловном дијалогу за нормализацију односа без признавања независности Косова, извињењу за почињене злочине, проналажење тела несталих особа, репарације за штете изазване оружаним конфликтом или правду за некажњене злочине. Специјални суд ризикује да додатно допринесе непопуларности дијалога са Србијом уколико се не реструктурира на начин који би се односио на признавање Косова и укључивао транзициону правду у дијалог. За већину албанских грађана на Косову, ово је кључ за нормализацију односа између две државе и друштва.

Како је Специјални суд формиран са циљем да истражи и суди за наводне злочине наведене у Мартијевом извештају, главне приговоре вероватно ће покренути политичке партије приклоњене ОВК, удружења ветерана и други погођени појединци. Стране дипломате незванично признају да ће последице рада Специјалног суда углавном зависити од тога које су особе оптужене из бивших структура ОВК и како ови људи реагују на оптуженице.¹²⁵ Већина бивших структура ОВК и даље ужива широку

популарност и подршку на Косову. Оптужнице кључних лидера ОВК пореметиле би косовску политичку сцену која би могла дестабилизovati земљу. Ако би наредну владу предводе партије приклоњене ОВК, то би могло значајно утицати на оптужнице, што би довело до непредвидивог низа политичких несугласица унутар албанске заједнице. Са друге стране, ако наредна влада буде формирана од странака које нису приклоњене ОВК, партије које су приклоњене ОВК имаће снажан подстицај да се супротставе оптужницама својих чланова. Недавна анкета показала је да би 51 одсто испитаника албанске националности било спремно да протестује у случају да Специјални суд подигне оптужнице против ОВК, док би 36 посто било спремно да делује како би спречило гоњење припадника ОВК.¹²⁶

До сада су ветерани ОВК јавно изнели претњу да ће изазвати невоље ако се издају оптужнице за политичко и војно руководство ОВК. Иако ове претње нису нове, не треба их потценити. У прошлости, ветерани ОВК активно су протестовали против истрага и кривичног гоњења бивших бораца ОВК коју су покренули МКСЈ, УНМИК и ЕУЛЕКС. Ситуацију су генерално, под контролом, држале партије које су наследиле ОВК, које су стратешки одлучиле да контролишу ветеране кроз политичке и финансијске подстицаје, са намером "куповине мира" од стране најосетљивије интересне групе у земљи.¹²⁷ Без обзира на ове ризике, неки од испитаника на Косову су више пута изјавили да је подршка структурама које су припадале ОВК опала током година, јер се демографија активизма и социјалних и етничких раслојавања променила у корист других социјално-економских и питања управљачких структура.¹²⁸ Многи тврде да је, упркос страховима од поновних проблема, Косово добро припремљено за ношење са хапшењима и оптужницама кључних политичких и војних лидера ОВК. Косово има искуство управљања таквим процесима после деценијске истраге МКСЈ-а и ЕУЛЕКС-а о злочинима оружаног конфликта на Косову.¹²⁹

Ипак, шири друштвени утицај Специјалног суда ће у великој мери зависити од наратива које политичка елита и медији користе у блиској будућности. Недавно објављено истраживање јавног мњења показује да 38 одсто косовских Албанаца мисли да можда неће учествовати у протестима ако бивши представници ОВК-а и лидери међународне заједнице иступе у корист Специјалног суда и изјаве да нико није изнад закона.¹³⁰ Наиме, Косово има добру медијску инфраструктуру за праћење и извештавање о правди, владавини права и злочинима оружаног конфликта, која се може мобилисати у сврху ублажавања пристрасне кампање политичких актера.¹³¹ Ново истраживачко новинарство, показало се ефикасним механизмом у комуницирању процесуирања злочина оружаног конфликта са широм јавношћу на Косову. Косовско друштво је сазрело и постало стрпљивије и саосећајније према жртвама злочина оружаног конфликта, сексуалног насиља и прича о патњама, без обзира на етничку припадност.¹³² Међутим, већина медија на Косову углавном је моноетничка, политички поларизирана и понекад склона погрешном навођењу чињеница, догађаја и личности, подстичући мржњу и користећи надмени и дискриминшући језик (иако је то противно кодексу новинарства Косова и етици новинарства).¹³³ У прошлости су медији на Косову били субјективни и пристрасни у корист чланова ОВК оптужених од стране МКСЈ, УНМИК или ЕУЛЕКС-а. Слично томе, извештавање медија у Србији, у вези са политичким дешавањима на Косову, индиковано је говором мржње, дезинформацијама и подстицањем етничке поделе.¹³⁴ Због тога је присутно мноштво предуслова, како би овај процес транзиционе правде, био манипулисан спољним и домаћим медијима у сврху

различитих политичких планова. Тренутно је изазов ублажити ове негативне утицаје. Коначно, на међународној сцени постоји забринутост да ће Специјални суд вероватно угрозити репутацију Косова и пружити противницима државности Косова могућност да угрозе процес осигурања дипломатског признања и добијања чланства у међународним организацијама.¹³⁵ Постоји ризик да ће Србија покушати да колективише кривичну одговорност коју је истражио Специјални суд, са намером компензовања сопствене кривице због прошлих криминалних преступа на Косову и региону. Иако би се Србија залагала за Специјални суд под управом УН-а, званичници у Београду отворено тврде: "искористићемо сваку прилику да казним криминалце, што је у нашем интересу".¹³⁶ Велике су шансе да ће Србија искористити Специјални суд како би одложила признање Косова и инкриминисала политичке и етничке основе косовске борбе за независност и државност. ♦

4. Јачање могућности за ПОЗИТИВНИ УТИЦАЈ И СМАЊИВАЊЕ РИЗИКА

Перспективе за позитиван утицај Специјалног суда на Косову у великој мери зависе од унапређења локалног процесуирања, ојачавања сарадње владиних актера и употпуњавања иницијатива транзиционе правде, посебно оних које интегришу утврђивање истине, правде, репарацију и помирење.

4.1 Потреба за свеобухватним друштвеним приступом транзиционој правди

Иако је транзициона правда саставни део постконфликтних напора за изградњу мира, међународне донаторске и дипломатске заједнице на Косову, владини органи, политичке партије и, у одређеној мери, групе грађанског друштва, нису предузеле свеобухватне напоре бављења прошлoшћу, изградње мира и помирења.¹³⁷ У овој раној фази, чини се да ни косовски ни међународни актери, укључујући Специјални суд, немају јасну стратегију о томе како ублажити потенцијалне негативне поседице рада институција. ЕУ, Специјални суд и стране дипломате на Косову више се баве процедуралним аспектима и често се чини да избегавају одговорност за поседице својих поступака.¹³⁸ Осим у случају да јавна очекивања буду исправно усмерена, Специјални суд ће највероватније додатно поларизовати етничке заједнице на Косову, што би, у најгорем случају, могло окончати нормализацију односа, повећати несигурност и довести до насилних међуетничких инцидената.¹³⁹ Потребне су свеобухватне и проактивне мере ублажавања како би се решио широк спектар потенцијалних негативних ефеката које би Специјални суд могао произвести на Косову и у ширем региону.

Ове мере су одговорност, не само Специјалног суда, већ свих релевантних косовских и међународних актера. Да би ублажила потенцијалне нежељене ефекте Специјалног суда, Влада Косова и кључни међународни актери требали би развити свеобухватну стратегију за транзициону правду и помирење на Косову.¹⁴⁰ Цео друштвени приступ транзиционој правди на Косову захтевао би мобилизацију свих сектора, укључујући владу, међународне мисије и групе грађанског друштва, како би се ојачали изгледи за позитиван утицај и ублажили ризици везани за Специјални суд.¹⁴¹

Овакав свеобухватни приступ захтева од Специјалног суда да осмисли и спроведе свеобухватни и инклузивни програм информисања и блиско сарађује са косовским институцијама и групама цивилног друштва. Косовске институције морају удвостручити своје напоре како би транзиционо правосуђе учинили политиком националне владе, која ће захтевати, не само сарадњу са међународним правосудним механизмима, већ и развој ефикасне институционалне и политичке инфраструктуре која може подржати иницијативе за утврђивање истине, унапређивање међуетничког дијалога и заговарање комплементарности локалних, националних и ширих регионалних иницијатива за суочавање са прошлосту. ЕУ и њене земље чланице морају направити простор за транзициону правду у дијалогу за нормализацију односа између Косова и Србије. Такође би требало да донесу додатни напредак у процесима приступања ЕУ, условљеним, како за Косово тако и за Србију, задовољавајућим напорима да се баве прошлосту и сарађују са међународним правосуђем. Шира међународна заједница на Косову требало би да удвостручи напоре како би се осигурало функционисање узајамне правне помоћи између Косова и Србије везано за истраживање злочина оружаног конфликта, нестале особе, репарације и реституцију имовине.

Питање несталих особа остаје нерешено 18 година након сукоба: утврђивање судбине и идентификација посмртних остатака особа које су нестале током сукоба и непосредно након тога централно је за помирење на Косову. Од 2017. године још увек постоји преко 1.600 несталих особа, док је идентификовано око 3.400 тела. Питање судбине несталих особа коришћено је од стране националистичких група на Косову како би оправдале своју неспремност да обнове односе са Србима на Косову. Једна од главних препрека за идентификацију тела и несталих особа је недостатак политичке воље Србије да сарађује са међународном заједницом и косовским властима на ископавању локација за које постоји сумња да су места масовних гробница у Србији. Што се тиче идентификације несталих Срба на Косову, напори које је предузела Влада Косова такође су недовољни. Међународна заједница и њене мисије на Косову нису успеле да дају приоритет проблему несталих особа. Идентификовање тела несталих лица и решавање судбине несталих, од стране свих етничких група, требало би деполитизовати и учинити приоритетом свих страна.

Први корак ка помирењу је прихватање истине. Постоји изразито неслагање између Албанаца и Срба на Косову везано за период почетка и завршетка "конфликта" и периода који треба да буде у фокусу истраге о злочинима.¹⁴² Већина српског насиља над Албанцима спроведено је током периода оружаног сукоба 1998-2000. године, док су случајеви албанског насиља, мањег обима, били спорадични и настављени у пост-конфликтном периоду (до 2004. године). Ако постоје две контрадикторне приче о прошлости, онда постоји вероватноћа понављања сукоба. Сходно томе, ако би се Албанци и Срби на Косову могли сложити о ономе што се догодило у прошлости, то би

био велики корак ka бољој будућности. Недавна иницијатива косовског председника да оснује Комисију за истину и помирење (КИП) да "промовише истину и помирење и заштиту људских права" заслужује критички ангажман домаћих и међународних актера, посебно из редова заједница жртава и цивилног друштва.¹⁴³ Упркос учешћу заједница жртава, цивилног друштва и међународних организација на четири консултативна састанка пре успостављања КИП-а, остаје да се види да ли ова иницијатива може постати ефикасан механизам за тражење истине и избећи недостатке углавном неспешне Међуминистарске радне групе.¹⁴⁴ Влада Косова и цивилно друштво би требало да одлуче да ли ће наставити са закаснелим развојем Националне стратегије о транзиционој правди на Косову. Конкретно, однос између КИП и МРГ мора бити додатно појашњен, и потребно је пронаћи модалитете како би се осигурало да КИП допуњује и доприноси регионалним иницијативама као што је РЕКОМ.

Националистички дискурси на Косову и Србији знатно су поткопали легитимитет процеса транзиционе правде у региону. Промена ка експлозивним и популистичким дискурима политичке елите на Косову и Србији је давно застарела; требало би преузети конструктивнији и позитивнији став о миру, развоју и помирењу. Српска заједница на Косову, посебно локални политичари и активисти цивилног друштва, требало би да избегну коришћење Специјалног суда у покушају представљања, погрешне, истовестности између злочина ОВК и злочина које је починила Србија на Косову. Обе заједнице морају развити зрелост да би признале да су злочини различитих размера почињени од стране свих етничких заједница, у различито време и из различитих разлога. Транзициона правда треба да обезбеди доношење одговорности за што већи број починилаца, без манипулација процесом, у намери преуспешавања кривике између етничких група или пласирања еквивалентности. У ту сврху, неопходан је широки међуетнички дијалог како би се постигла сагласност о инклузивном разумевању периода конфликта и његових последица, и направила разлика између злочина оружаног конфликта и криминалног понашања по успостављању мира, односно између злочина почињених током оружаног конфликта и свакодневне рутине организованог етничког насиља. Штавише, неки од негативних утицаја Специјалног суда могли би се ублажити ако би Србија променила свој тон и став према овом осетљивом процесу и помогла у решавању судбине несталих особа, сарађивала са европским и косовским властима у истрагама злочина оружаног конфликта, и подржала процес локалног помирења етничких група на Косову.¹⁴⁵

4.2 Превазилажење (погрешне) перцепције

Механизми међународног кривичног правосуђа често су урушени погрешним ставовима који се односе на политички контекст њиховог успостављања.¹⁴⁶ Јавне дезинформације и недостатак знања о Специјалном суду и даље су распрострањени на Косову. Недавно спроведено истраживање показује да 60,4 одсто етничких Албанаца и 59,2 одсто етничких Срба, не верује да су добили довољно информација о успостављању и улози Специјалног суда.¹⁴⁷ У одсуству проактивне кампање јавног информисања на Косову распрострањени су многи митови и негативни наративи који утичу на перцепцију и ставове јавности о Специјалном суду.¹⁴⁸

Добро припремљена стратегија јавне комуникације и информисања је од суштинског значаја за ублажавање негативних перцепција и широко распрострањене дезинформисаности јавног мњења. До сада је Јединица за информисање и комуникацију јавности у оквиру Секретаријата одржала затворене састанке са представницима међународних мисија и организацијама на Косову и спровела је консултативне седнице са одабраним групама грађанског друштва и медијима. Као такав, чини се да, уред Секретаријата прати исти модел као и МКСЈ, који је био широко критикован.¹⁴⁹ Специјални суд је пропустио прилику да учи из грешака других трибунала међународног кривичног правосуђа, посебно о значају раног информисања ради спречавања дезинформација и негативних перцепција. Веб-сајтови, преношење суђења путем ТВ-а, и одржавање затворених састанака са одабраним заинтересованим странама, нису довољни за ефикасно информисање. Јединица за информисање и комуникацију Секретаријата требало би да унапреди своје присуство на Косову и да допре до ширих интересних група. Садашње становиште да су косовске институције одговорне за управљање очекивањима чини се погрешним и треба га мењати.

Као хитан приоритет, Специјални суд би требало да осмисли ефикаснији програм информисања који укључује и косовске и међународне актере како би се осигурало да ће његов рад и наслеђе бити правилно схваћени и објашњени на Косову. Важно је да Специјални суд разреши митове, гласине и контра-наративе о свом мандату и процедурама, што је могуће укључивањем што више организација и појединаца на Косову. У супротном, Суд ризикује поновно ојачавање етничких тензија на Косову, без суочавања са политичким и физичким последицама овог негативног утицаја. Садашњи и бивши званичници међународних и билатералних дипломатских мисија требало би да заузму проактивнији став у подршци и комуникацији рада Специјалног суда. Остваривање јачих веза са организацијама цивилног друштва су од кључне важности. Суд такође треба да омогући одговарајући приступ праћењу и извештавању о суђењима, чиме се повећава транспарентност и доступност тачних информација од јавног значаја.¹⁵⁰ Иако судије и тужиоци који раде у оквиру Специјалног суда немају одговорност према косовским институцијама, од пресудног је значаја да захтевају друштвену одговорност кроз активности јавног информисања и друге дијалогске ангажмане који гарантују да цели процес ужива не само процедурални, већ и друштвени легитимитет на Косову.

4.3 Додатна добит од сарадње са националним актерима

До сада су косовске институције несметано сарађивале са ЕУ и другим међународним актерима на успостављању и операционализацији Специјалног суда. Ипак, постоји ризик да се локалне институције могу одупрети адекватној сарадњи са органима Специјалног суда. Ово би могло да буде у облику посредних акција, попут одлагања формирања нове владе након јунских избора, подстицања других ургентнијих криза или предузимања акција за ревизију правног основа Специјалног суда. Тренутно, већина правних механизма за спровођење сарадње и усаглашавања косовских институција уређена је Законом о специјалном суду, који је саставни део косовског законодавства. Уколико солидан законски оквир није гаранција за успешно спровођење у пракси у околностима у којима је суштина политичких, судских и институција за спровођење закона од кључне важности, Специјални суд ће вероватно доживети практичне и

законске изазове који би могли да компликују и одгоде суђења. УНМИК, МКСЈ и ЕУЛЕКС су се суочили са значајним институционалним отпором косовских власти.

Тренутно, сарадња косовских институција у великој мери зависи од тога ко ће доћи на власт након недавних избора. Партије наследнице ОВК формирале су предизборну коалицију која је, за многе, симптоматична због њихове тежње да се уједине у суочавању са неизвесностима које би Специјални суд могао произвести поводом њихове политичке моћи, структуре, популарности и међународног легитимитета.¹⁵¹ Још је рано за процене нивоа сарадње са Специјалним судом који се може очекивати од нове владе.

У сваком случају, притисак на косовске институције у правцу сарадње са Специјалним судом, највероватније долази споља.¹⁵² ЕУ је, пре свега, заинтересована за очување дијалога Косова и Србије и одржавање регионалне стабилности. Изгледа да главно разматрање ЕУ приликом успостављања Специјалног суда није била толико транзициона правда колико очување инвестиција ЕУ у дијалогу Косова и Србије.¹⁵³ Док је ЕУЛЕКС укључен у мандат Специјалног суда, изгледа да се не залаже за ублажавање негативних поседица рада Суда и нема јасну стратегију за то. Као обавезујући оквир, Споразум о стабилизацији и придруживању (ССП) ЕУ обавезује Косово "да у потпуности сарађује са МКСЈ-ом и његовим разидуалним механизмима, као и свим другим истрагама и кривичним гоњењима спроведеним под међународним покровитељством".¹⁵⁴ Ово обавезује Косово на сарадњу, не само са ЕУЛЕКС-ом, већ и имплицитно са Специјалним судом у предаји оптужених особа и пружању потребне политичке и институционалне помоћи. Међутим, ЕУ и САД ће вероватно покушати да осигурају поштовање Косова кроз политичке и финансијске подстицаје везане за европску интеграцију Косова, помоћ у домаћим реформама и подршку међународном признавању и чланству.¹⁵⁵ Неки саговорници сугеришу да би, као последње средство и мера спречавања, присуство мировних снага ЕУЛЕКС-а и НАТО-а могло бити коришћено за извршење налога Специјалног тужиоца и ублажавање евентуалних насилних инцидената.¹⁵⁶

Једна од најнефективнијих стратегија ублажавања би била укључивање тема везаних за нестале особе, репарација за нанету штету за време трајања оружаног конфликта и међусобну правну сарадњу у истрази злочина оружаног конфликта у будућим круговима дијалога између Косова и Србије посредованих од стране ЕУ. Актери цивилног друштва на Косову у великој мери подржавају укључивање транзиционе правде у дијалог посредован од стране ЕУ ради унапређења мера за изградњу поверења и регулисања међусобне правне помоћи у решавању случајева злочина оружаног сукоба.¹⁵⁷ Како постојећи формат дијалога дозвољава само дискусију и договоре о темама које су узајамно прихватљиве, теме несталих особа и прекогранична правосудна сарадња у истрази злочина оружаног конфликта и даље остају осетљиве и наилазе на противљење обе стране.¹⁵⁸ Србија жели да задржи фокус Специјалног суда на наводним злочинима почињеним од стране припадника ОВК и није спремна да се ангажује са другим аспектима транзиционе правде која ће поново усмерити пажњу на пропусте Србије. Упркос овим изазовима, Специјални суд пружа могућност укључивања транзиционе правде као нове теме у дијалогу, и у читавом оквиру за приступање ЕУ, а посебно у годишњим извештајима за земље у процесу проширења ЕУ.

Иако транзициона правда остаје на агенди проширења Европске комисије за западни Балкан, ЕУ је смањила притисак на националне владе да даље напредују у истрагама

злочина оружаног конфликта, идентификацији несталих особа и друштвеном помирењу. Ово се односи на све већу забринутост ЕУ у вези са порастом евроскептицизма и осећања усмерених против ЕУ, према потенцијалним земљама кандидатима и земљама кандидатима на западном Балкану.¹⁵⁹ Ипак, ЕУ има јединствену прилику да примени свој нови политички оквир за транзициону правду у односу на Косово и Србију, што би значајно доприниело друштвеном утицају дијалога посредованог од стране ЕУ, те такође припремило ове земље за придруживање ЕУ.¹⁶⁰

ЕУ као регионални актер има политичку и моралну одговорност да обезбеди да Специјални суд, тело које политички и финансијски подржава ЕУ, не производи негативне последице које поткопавају политичку стабилност и поништавају побољшање међуетничких односа. Из ових разлога, ЕУ не би требало да посматра Специјални суд само из перспективе владавине права, већ траба радити додатно на ширим напорима за промовисање помирења и нормализације односа између Косова, Србије и других држава у ширем региону Западног Балкана.

4.4 Подстицање јачања улоге цивилног друштва

Групе цивилног друштва су често релативно прогресивне снаге у контексту транзиционе правде, способне да промовишу истину и олакшају социјални дијалог. Постојећа инфраструктура цивилног друштва на Косову представља најбољу наду за ублажавање неких од нежељених друштвених утицаја Специјалног суда. Актери цивилног друштва на Косову који представљају обе етничке заједнице препознају потребу за друштвеним дијалогом у сврху помирења који превазилази институционалне и формалне мировне преговоре. Такође је препозната важност увођења транзиционе правде у школске наставне програме, обзиром на то да постоји евидентан недостатак знања о сложеној прошлости Косова, уз штетне дезинформације изазване моноетничким наративима и уцбеницима историје са националистичким садржајима. Организације цивилног друштва могу бити поуздан партнер у спровођењу целовитог приступа транзиционој правди на Косову, чиме би се повећали напори одоздо ка горе, у правцу ресторативне правде и помирљивог дијалога на Косову.

Међутим, рад група цивилног друштва у суочавању са прошлошћу остаје осјетљив. Активисти се суочавају са сталним критикама националистичких снага и често су суочени са кампањама које имају за циљ одржавања јавног мњења у заблуди. Удружења жртава на Косову и даље су посебно рањива и изложена националистичким дискурсима и говору мржње у јавној сфери. Заједница цивилног друштва на Косову, која ради на питањима транзиционе правде, и даље се у великој мери ослања на спољне донације а изградња мреже и сарадња ометани су компетитивношћу са циљем прибављања средстава за финансирање и недостатком довољне подршке донатора. Представници цивилног друштва у Међуминистарској радној групи нису били у могућности да ефикасно допринесу изради преко потребне Националне стратегије за транзициону правду на Косову.¹⁶¹ Потребан је јачи покрет цивилног друштва на Косову, који би пројектовао визију стратешког транзиционог правосуђа са јасним приоритетима и поседовао способност да мобилише друштво и утиче на планове политике на Косову и у иностранству.

Постоји и потреба да се размотри питање да ли и како створити простор за постојеће националне и шире регионалне иницијативе транзиционе правде као што је РЕКОМ, заједничке комеморативне и документационе пројекте и материјалне и виртуелне облике комеморације на Косову које би могле допринети промовисању истине, промене етничких заблуда и постепено успостављање односа сарадње и поверења етничких заједница на Косову.¹⁶² ЕУ и остали донатори требало би да унапреде подршку раду организација цивилног друштва на транзиционој правди, чиме би омогућили спровођење активности информисања младих и заједница жртава.¹⁶³ На пример, недавно успостављена Регионална канцеларија за сарадњу са младима могла би предводити регионалне напоре за друштвени дијалог и помирење.¹⁶⁴ Могућности цивилног друштва такође би могле бити подстакнуте фокусираним финансирањем ЕУ за подршку националним и прекограничним транзиционим правосудним пројектима, на пример, кроз Инструмент за допринос стабилности и миру (ИдСМ) или Инструмент за програм претприступне помоћи (ИПП). ♦

Закључци и препоруке

Специјални суд за Косово представља најновији покушај међународне заједнице да пласира наводе из извештаја Дик Мартија. Иако је Специјални суд постао оперативан и очекује се да настави са формалним оптужницама током 2017. године, недостатак политичке подршке и распрострањеност дезинформација на Косову може утицати на његов шири друштвени утицај. Као резултат, Специјални суд ће вероватно произвести мешовите ефекте, од којих неки могу допринети истини, правди и помирењу, док други могу угрозити политичку и социјалну стабилност на Косову.

У правцу побољшања потенцијалног позитивног утицаја и ублажавања ризика, потребно је да косовски и међународни актери покажу јасну политичку посвећеност и предузму одговорно спровођење координираних акција подршке истини, правди и помирењу на Косову. Као закључак, ова студија нуди специфичне политичке препоруке широком спектру актера у циљу повећања вероватноће позитивног утицаја Специјалног суда на Косову.

СПЕЦИЈАЛНИ СУД ЗА КОСОВО ТРЕБАЛО БИ ДА:

- ◆ Осмисли и спроведе свеобухватан и инклузиван програм информисања и јавног дијалога на Косову који је осмишљен како би јасно образложио рад и мандат Специјалног суда, чиме би се решио проблем дезинформисаности и националистичких контра-наратива, упоредо радећи на стварању широког друштвеног прихватања процеса и њихових исхода;
- ◆ Успостави ефикасне односе сарадње са косовским институцијама и спроведе отворене консултативне састанке и дешавања са локалним актерима, како би се демонстрирало учешће у процесима од стране локалних актера на Косову и осигурала одговорност.
- ◆ Блиско сарађује са групама цивилног друштва на Косову и осмисли њихову улогу у промовисању досадашњег и јавног дијалога, осигуравајући значајно учешће жртава, као и праћење и извештавање о судским поступцима;
- ◆ Обезбеди увремене и ефикасне оптужнице, суђења и пресуде, у потпуној сагласности са косовским законима.

КОСОВСКЕ ИНСТИТУЦИЈЕ И ПОЛИТИЧКИ АКТЕРИ ТРЕБАЛО БИ ДА:

- ◆ Понуде пуну политичку, правну и техничку подршку Специјалном суду осигуравајући да Министарство правде, Скупштина и судске институције и органи за спровођење закона у потпуности примењују све одредбе Закона о Специјалном суду и пруже неопходну помоћ на терену;
- ◆ Осигурају превазилажење деловања из интереса и препрека унутар институција које могу ометати рад Специјалног суда;
- ◆ Увећају напоре у циљу јачања правде и владавине права, а нарочито раде на јачању капацитета Канцеларије специјалног тужиоца за Косово (КСТК) на истраживању случајева злочина оружаног конфликта и правосуђа, за вођење суђења за почињене злочине оружаног конфликта, те развију нове институционалне механизме у остваривању тих циљева;
- ◆ Обнове политичку посвећеност и подршку на највишем нивоу како би се приоритизовао развој Националне стратегије транзиционе правде за Косово која подразумева холистички приступ суочавања са прошлошћу, било кроз рад реактивираних МРГ-а или других тела;
- ◆ Осмисле институционалну инфраструктуру за координацију локалних и националних иницијатива транзиционе правде, укључујући ефикасну имплементацију будуће Националне стратегије о транзиционој правди;
- ◆ Обезбеде широку укљученост и вођење процеса од стране свих релеванних заједница и цивилног друштва у актуелном процесу успостављања КИП-а, обезбеде истинску политичку и финансијску подршку овом процесу и осигурају комплементарност са другим процесима транзиционе правде;
- ◆ Осигурју да Независна комисија за медије(НКМ) и Савет за штампу Косова (СШК) надгледају извештавање медија о раду Специјалног суда ради тачности и објективности извештавања;
- ◆ Осигурају да агенције за спровођење закона на Косову развијају планове, у блиској сарадњи са ЕУЛЕКС-ом и снагама КФОР-а на Косову, како би ублажили ризик по јавну сигурност који произилази из судских поступака Специјалног суда;
- ◆ Јачају улогу Скупштине Косова за промовисање транзиционих правосудних процеса успостављањем сарадње са заједницама жртава, борбом против укоренењених политичких интереса који блокирају помирење, и захтевају одговорност владе у суочавању са прошлошћу;
- ◆ Подрже комплементарност локалних, националних и широк регионалних иницијатива за суочавање са прошлошћу и транзиционом правдом, и преузму активнију улогу у обезбеђивању подршке напорима регионалног помирења(РЕЦОМ).

ЕУ И КЉУЧНИ МЕЂУНАРОДНИ АКТЕРИ НА КОСОВУ ТРЕБАЛО БИ ДА:

- ◆ Укључе значајне теме везане за транзициону правду у дијалог посредован од стране ЕУ за нормализацију односа између Косова и Србије;
- ◆ Обезбеде експлицитније и афирмативније условљавање приступа Косова и Србије ЕУ задовољавајућим напретком у суочавању с прошлошћу и подржавању транзиционе правде, укључујући и инклузију транзиционе правде у годишње извјештаје о земаљама у процесу проширења ЕУ;
- ◆ Обезбеде већу финансијску подршку за подстицање локалних и прекограничних пројеката транзиционе правде путем ИдСМ и / или ИПП, и приоритизују транзициону правду у другим пројектима цивилног друштва које финансира ЕУ;
- ◆ Дуплирају напоре како би се осигурало функционисање узајамне правне помоћи између Косова и Србије везано за истраге о злочинима оружаног конфликта;
- ◆ Препознју и награде рад косовских институција које подржавају рад Специјалног суда, на пример, обезбеђујући безвизни режим шенгенској зони, унапређујући процес европске интеграције Косова подржавајући дипломатске напоре на Косову за осигурање нових признања и добијање чланства у међународним и регионалним организацијама;
- ◆ Побољшају координацију међу донаторима и другим међународним актерима и дају приоритет подршци иницијативама које се баве прошлошћу и транзиционом правдом на Косову.

ЦИВИЛНО ДРУШТВО БИ ТРЕБАЛО ДА:

- ◆ Развије стратешку визију транзиционе правде на Косову, која подразумева јачање организационих капацитета и развој конкретних стратешких комуникацијских кампања и дугорочних пројеката;
- ◆ Успостави нову коалицију или мрежу за цивилно друштво о транзиционој правди на Косову која подразумева проактивно заговарање у име жртава усмерених ка косовској влади и међународним актерима, уз озбиљне инвестиције у изградњу капацитета и ефективне и одрживе кампање која се супротставља националистичким и искључивим наративима;
- ◆ Блиско сарађује са Канцеларијом за јавну комуникацију (у оквиру Секретаријата) ради развијања проактивне, вишенаменске и транспарентне стратегије комуникације и дисеминације која ублажава потенцијалне нежељене ефекте;
- ◆ Заузме проактивну улогу у вођењу и допуњавању националних и широк регионалних иницијатива за суочавање са прошлошћу, укључујући и процес успостављања КИП-а и РЕКОМ-а.

ФУСНОТЕ

- 1 Хибридни судови су посебни механизми унутрашњег кривичног правосуђа у чијем саставу су међународне и локалне судије, тужиоци и извршно особље које доноси пресуде за ратне злочине, злочине против човечности и друге тешке злочине на основу међународног и домаћег закона.
- 2 Док су Специјализована већа Косова и Специјално тужилаштво одвојене институције, овај извештај примењује терминологију која је у редовној употреби на Косову, позивајући се на "Специјални суд" као јединствени ентитет.
- 3 Видети Импијунити Воч: „Пракса транзиционе правде: поглед уназад, кретање напред“, мај 2016. Доступно на: [//www.impunitywatch.org/docs/scoping_study_FINAL.pdf](http://www.impunitywatch.org/docs/scoping_study_FINAL.pdf) (приступљено 16. маја 2017. године). Видети и Janine N. Clark, „Међународна суђења и помирење: Процена утицаја Међународног кривичног суда за бившу Југославију“ Абингдон: Роутлеџ, 2014.
- 4 Кирстен Аинлеи, Ребека Фридман и Крис Махони, "Транзициона правда у Сијера Леонеу: Теорија, историја и вредновање", у: Кирстен Аинлеи, Ребека Фридман и Цхрис Махони, е.и. „Евалуација транзиционе правде: одговорност и изградња мира у пост-конфликтима Сиера Леоне“, Басингстоке: Палгреве Мекмилан, 2015, стр. 6
- 5 За више детаља погледати: Hugo Van Der Merwe, Victoria Baxter and Audrey R. Chapman (eds), *Assessing the Impact of Transitional Justice: Challenges for Empirical Research*, Washington, DC: USIP Press, 2009; Oskar N.T. Thomas, James Ron and Roland Paris, 'State-Level Effects of Transitional Justice: What Do We Know?', *The International Journal of Transitional Justice*, Vol. 4, No. 3, 2010, стр. 329-354.
- 6 За ширу дискусију о значају и контексту транзиционе правде, видети: Roger Duthie and Paul Seils (eds), *Justice Mosaics: How Context Shapes Transitional Justice in Fractured Societies*, New York: International Center for Transitional Justice, 2017.
- 7 Фонд за хуманитарно право, „Косовска књига памћења“, Приштина, 2011. Доступно путем линка: <http://www.kosovomemorybook.org>, приступљено 24. маја 2017. године.
- 8 Независна међународна комисија за Косово, Извештај о Косову: сукоб, међународни одговор и научене лекције, Оксфорд: Oxford University Press, 2000.
- 9 Видети: UNDP, 'Perceptions on Transitional Justice', Pristina, 2012. Доступно путем линка: http://www.undp.org/content/dam/kosovo/docs/TJ/English-Web_965257.pdf, приступљено 20. маја 2017. године.
- 10 Видети: Gëzim Visoka, 'Arrested Truth: Transitional Justice and the Politics of Remembrance in Kosovo', *Journal of Human Rights Practice*. Vol. 8, No. 1, 2016, стр. 62-80.
- 11 Транзициона правда укључује скуп механизма, пракси и питања која настоје да конфронтирају и суоче се са ранијим кршењима људских права и хуманитарног права како би се осигурала одговорност и постигло помирење. Видети: Савет безбедности УН, "Извештај генералног секретара о владавини права и транзиционој правди у сукобима и постконфликтним друштвима", УН Доц. С / 2004/616, 23. августа 2014. Видети и: Оливера Симић (ед) Увод у транзициону правду, Абингдон: Роутлиџ, 2017.
- 12 За обимније правне анализе, видети: Sarah Williams, 'The Specialist Chambers of Kosovo: The Limits of Internationalization?', *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 14, No. 1, 2016, стр. 25-51.
- 13 Impunity Watch, 'Policy Brief: Enhancing the Societal Impact of International Criminal Tribunals', Utrecht, February 2015. Available at http://www.impunitywatch.org/docs/Policy_Brief_-_Enhancing_the_Societal_Impact_of_International_Criminal_Tribunals.pdf, приступљено 19. јуна 2017. године.
- 14 UN Security Council and General Assembly, 'Report of the International Tribunal for the Former Yugoslavia', UN Doc. A/71/263-S/2016/670, 1. август 2016. године.
- 15 МКСЈ, Изјава Карле Дел Понте, тужиоца Међународног кривичног суда за бившу Југославију о истрази и кривичном гоњењу злочина почињених на Косову, Хаг, 29. септембар 1999.
- 16 Изузетак су Харадина Бала и Лак Брахимај, који су проглашени кривим и осуђени на казну затвора у трајању од 13 година и 6 година.
- 17 За додатне информације, видети записник МКСЈ-а за Харадинај и сар. случај: <http://www.icty.org/case/haradinaj/4>.
- 18 МКСЈ, „Извештај председавајућег конференције: Приступање наслеђу МКСЈ-а“, Хаг, 27. април 2010. Доступно путем линка: http://www.icty.org/x/file/Press/Events/100427_legacyconference_pdt_report.pdf, приступљено 28. априла 2017. године.
- 19 За потребе академске и критичке дискусије, видети: Janine N. Clark, *International Trials and Reconciliation: Assessing the Impact of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*. Abingdon: Routledge, 2014.
- 20 За потребе шире дискусије, видети: Aaron Fichtelberg, *Hybrid Tribunals: A Comparative Examination*, New York: Springer, 2015.

- 21 ОБЕС, „Суђења за ратне злочине на Косову: оцена десетогодишњег периода (1999–2009)“, Приштина, Мај 2010, р. 6. Доступно путем линка: <http://www.osce.org/sr/kosovo/68571?download=true>, приступљено 23. априла 2017. године.
- 22 ОБЕС, „Суђења за ратне злочине на Косову: оцена десетогодишњег периода (1999–2009)“, Приштина, Мај 2010, р. 6. Доступно путем линка: <http://www.osce.org/sr/kosovo/68571?download=true>, приступљено 23. априла 2017. године.
- 23 Фонд за хуманитарно право, „Сведоци и даље Ахилова пета на суђењима високог профила“, Приштина, 1. април 2014. Доступно путем линка: <http://www.hlc-rdc.org/?p=26515&lang=de>, приступљено 13. априла 2017. године.
- 24 Видети: Gëzim Visoka and Grace Bolton, 'The Complex Nature and Implications of International Engagement after Kosovo's Independence', *Civil Wars*, Vol.13, No.2, 2011, pp. 189-214.
- 25 Видети: UN Security Council, 'Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo', UN Doc. S/2009/149, 17 March 2009, para. 19.
- 26 Интервју са високим званичником ЕУЛЕКСА за људска права, Приштина, 28 април 2017.
- 27 Видети: EULEX, "Правда за ратне злочине – потребна је боља судска сарадња", Приштина, 28. март 2017. Доступно путем линка: <http://www.eulex-kosovo.eu/?page=3,27,605>, приступљено 2. маја 2017. године.
- 28 Ibid.
- 29 Видети: Amnesty International, 'Burying the Past: 10 Years of Impunity for Enforced Disappearances and Abductions in Kosovo', Report No. EUR 70/007/2009, London, 2009. Доступно путем линка: <http://www.amnesty.org/en/documents/eur70/007/2009/en/>, приступљено 25. априла 2017. године.
- 30 Видети: EULEX, „EULEX и ратни злочини“, без датума. Доступно путем линка: <http://www.eulex-kosovo.eu/en/news/000427.php>, приступљено 4. маја 2017. Године.
- 31 Интервју са експертом за питања транзиционе правде, Приштина, 2. мај 2017.
- 32 Видети: Европска комисија, '2016 Communication on EU Enlargement Policy', 9. новембар 2016, стр. 30. Доступно путем линка https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2016/20161109_report_kosovo.pdf (приступљено 3. маја 2017године). Такође видети: Фонд за хуманитарно право, „Време пролази, правда за ратне злочине бледи“, Приштина, 2016. Доступно путем линка: <http://hlc-kosovo.org/?wpdm=5098>, приступљено 20. априла 2017. године.
- 33 За додатне информације, погледати UNDP Kosovo, *Dealing with the Past and Reconciliation in Kosovo: A Summary of Institutions and Initiatives*, Приштина, 2017.
- 34 Видети: Фонд за хуманитарно право, 'War Reparations for Civilian Victims: What Access for Communities?', Приштина, 30 новембар 2016. Доступно путем линка: <http://hlc-kosovo.org/?wpdm=4975>, приступљено 20. маја 2017. године.
- 35 Видети: Government of Kosovo, 'Decision No. 03/77 of 4 June 2012, on the Establishment of Inter-Ministerial Working Group on Dealing with the Past and Reconciliation (WG DwPR)'.
- 36 Видети: Nora Ahmetaj and Thomas Unger, 'Kosovo's Framework for Dealing with the Past at a Turning Point: Civil society review of progress towards a National Strategy on transitional justice', април 2017. Доступно путем линка: http://www.impunitywatch.org/docs/Civil_society_review_report_final_ENG_8.51.pdf, приступљено 20. марта 2017. године.
- 37 Видети: Anna Di Lellio and Caitlin McCurn, 'Engineering Grassroots Transitional Justice in the Balkans: The Case of Kosovo', *East European Politics and Societies*, Vol. 27, No. 1, 2013, стр. 129-48.
- 38 Видети: Gëzim Visoka, 'Arrested Truth: Transitional Justice and the Politics of Remembrance in Kosovo', *Journal of Human Rights Practice*. Vol. 8, No. 1, 2016, стр. 62-80.
- 39 Интервју са активистом цивилног сектора на Косову, Приштина, 27. април 2017.
- 40 Парламентарна скупштина Савета Европе, Комитет за правне послове и људска права, „Нехумани третман људи и илегална трговина органима на Косову“, документ. 11574, 15. април 2008.
- 41 Видети: Carla Del Ponte and Chuck Sudetic, *Madame Prosecutor: Confrontations with Humanity's Worst Criminals and the Culture of Impunity*, New York: Other Press, 2009.
- 42 Парламентарна скупштина Савета Европе, Комитет за правне послове и људска права, „Нехумани третман људи и илегална трговина органима на Косову“, документ. бр. 12462, 7. јануар 2011. Доступно путем линка: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=12608&lang=en>, приступљено 2. априла 2017. године.
- 43 Интервју са саветником Владе Косова, Приштина, 25. април 2017.
- 44 За додатне информације, видети: European External Action Service (EEAS), 'The EU's Policy Framework on Support to Transitional Justice', Брисел, новембар 2015. Доступно путем линка: http://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/the_eus_policy_framework_on_support_to_transitional_justice.pdf, приступљено 4 маја 2017. године.

- 45 Интервју са званичником ЕССП, Брисел, 16. мај 2017. године.
- 46 СИРГ 'Билтен', Брисел, јул 2014, стр.1. Доступно путем линка: http://sif.eu/images/fact_sheets/sif_factsheet_en.pdf, приступљено 25. априла 2017. године.
- 47 СИРГ, „СИРГ поздравља доношење албанског Закона о сарадњи“, Брисел, 10. мај 2012. Доступно путем линка: <https://sif.eu/index.php/en/news-other/21-sif-welcomes-news>, приступљено 21. маја 2017. године.
- 48 Интервју са званичником ЕССО-а, Брисел, 16. мај 2017.
- 48 Видети: Gëzim Visoka and John Doyle, 'Neo-Functional Peace: The European Union Way of Resolving Conflicts', Journal of Common Market Studies, Vol. 54, No. 4, pp. 862-877.
- 50 Ibid., стр. 1
- 51 СИРГ, 'Statement of the Chief Prosecutor of the Special Investigative Task Force', Брисел, 29. јул 2014, стр. 1. Доступно путем линка: http://www.balkaninsight.com/en/file/show/Statement_of_the_Chief_Prosecutor_of_the_SITF_EN.pdf, приступљено 28. маја 2017. године.
- 52 Ibid., стр. 2.
- 53 Ibid., стр. 2.
- 54 Ibid., стр. 3.
- 55 Интервју са званичником ЕССП, Брисел, 16. мај 2017.
- 56 Интервју са званичником Европске комисије, Брисел, 15. мај 2017.
- 57 Савет Европске уније, „Закључци Савета Европске уније о подршци ЕУ транзиционој правди“, Брисел, 16. новембар 2015., стр. 2. Доступно путем линка: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13576-2015-INIT/en/pdf>, приступљено 28. маја 2017. године.
- 58 Интервју са дипломатом страног представништва у Приштини, Приштина, 26. април 2017.
- 59 Интервју са претходним саветником Владе Косова, Приштина, 28. април 2017.
- 60 Скупштина Косова, „О ратификацији Међународног споразума између Републике Косово и ЕУ о Европској мисији владавине права на Косово (закон бр. 04/Л-274) уз анекс размењених писама“, Приштина, 23. Април, 2014, стр. 3. Доступно путем линка: <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/04-L-274%20a.pdf>, приступљено 27. априла 2017. године.
- 61 Ibid.
- 62 Видети: Marija Ristic, 'The Troubled Trial of Kosovo's 'Drenica Group'', Balkan Transitional Justice, Pristina, 25. мај 2015. Доступно путем линка: <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-awaits-kla-guerilla-verdict>, приступљено 22. јуна 2017. године.
- 63 Видети: Besiana Xharrja, 'Gjykata Speciale, pa gjyqtarë shqiptarë', Zeri, Pristina, 19. фебруар 2015. Доступно путем линка: <http://zeri.info/aktuale/20439/gjykata-speciale-pa-gjyqtare-shqiptare>, приступљено 22. Јуна 2017. године.
- 64 Скупштина Косова, "Транскрипт ванредне седнице Скупштине Косова", Приштина, 3. август 2015.
- 65 Газета Експрес, „Јакобсон: Ако Косово не успе, УН ће формирати Специјални суд“, 3. јун 2015. Доступно путем линка: <http://www.gazetaexpress.com/en/news/jacobson-should-kosovo-fail-special-court-will-be-created-by-the-un-105330/>, приступљено 15. априла 2017. године.
- 66 Скупштина Косова, "Измена Устава Републике Косово", Док. 05-Д-139, 3. август 2015. Доступно путем линка: <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/Amendment%20of%20the%20Constitution%20no%2024.pdf>, приступљено 18. априла 2017. године.
- 67 Уставни суд Косова, "Оцена измена Устава Републике Косово коју је предложила Влада Републике Косово и коју је 9. марта 2015. године представио председник Скупштине Републике Косово", писмо број 05-433jDO-318", предмет бр. КО26 / 15, Приштина, 15. април 2017, стр. 13. Доступно путем линка: http://www.gjk-ks.org/repository/docs/KO26-15_ANG.pdf, приступљено 19. априла 2017. године.
- 68 Скупштина Косова, „Закон Бр. 05/Л-053 о Специјализованим већима и Канцеларији специјалног тужиоца“, Чл. 1.
- 69 Видети: Indeksonline, 'Gjykata Speciale në shënjestër të kritikëve', Приштина, 11 август 2016. Доступно путем линка: <http://indiksonline.net/lajmet/gjykata-speciale-ne-shenjester-te-kritikeve-8467/>, приступљено 22. јуна 2017. године.
- 70 Видети: „Споразум између Краљевине Холандије и Републике Косово о алокацији специјалистичких правосудних институција Косова у Холандију“, 15 фебруар 2016.
- 71 Интервју са дипломатом ЕУ, Брисел, 16. мај 2017.
- 72 Интервју са саветником Владе Косова, 25. април 2017.
- 73 Видети: Sarah Williams, 'The Specialist Chambers of Kosovo: The Limits of Internationalization?', Journal of International Criminal Justice, Vol. 14, No. 1, 2016, pp. 25-51.
- 74 Скупштина Косова" Закон бр. 05/Л-053 о Специјализованим већима и Канцеларији специјалног тужиоца", Приштина, 3 август 2015., Чл. 24.
- 75 Ibid., Чл. 35.
- 76 Видети: СВСТК Закон, Члан 35.9 (страна 30) <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/05-L-053%20a.pdf>.
- 77 Видети: Koha Net, 'Specialja pas asnjë kosovar', Pristina 8 May 2017. Доступно путем линка: <http://www.koha.net/arberi/17110/specialja-pa-asnje>

- kosovar/, приступљено 22. јуна 2017.
- 78 Ibid., Чл. 7 и 8.
- 79 Скупштина Косова“ Закон бр. 05/Л-053 о Специјализованим већима и Канцеларији специјалног тужиоца“, Приштина, Чл.13.1.
- 80 Ibid., Чл. 17.
- 81 Ibid., Чл. 22.
- 82 Ibid., Чл. 63.
- 83 Интервију са дипломатом ЕУ, Брисел, 16. мај 2017.
- 84 Необјављени подаци истраживања организација ПАКС, ЦМТ, Имјунити Воч и Интегра, „Перцепција јавног мњења о Специјалном суду за Косово“, Приштина, април 2017.
- 85 Скупштина Косова“ Закон бр. 05/Л-053 о Специјализованим већима и Канцеларији специјалног тужиоца“, Приштина, Чл. 44
- 86 Интервију са активиста цивилног друштва, април-мај 2017.
- 87 Видети: UNDP, 'Public Pulse Report No. 10', Приштина, октобар 2015, стр. 14. Доступно путем линка: http://www.ks.undp.org/content/kosovo/en/home/library/democratic_governance/public-pulse-10.html, приступљено 18. маја 2017. године.
- 88 Необјављени подаци истраживања организација ПАКС, ЦМТ, Имјунити Воч и Интегра, „Перцепција јавног мњења о Специјалном суду за Косово“, Приштина, април 2017., стр 1.
- 89 Интервију са експертом из области транзиционе правде на Косову, Приштина, 25. април 2017.
- 90 Интервију са активистом цивилног друштва српске националности, Приштина, 28. април 2017.
- 91 Необјављени подаци кључних налаза истраживања организација ПАКС, ЦМТ, Имјунити Воч и Интегра, „Перцепција јавног мњења о Специјалном суду за Косово“, Приштина, април 2017.
- 92 Интервију са високим политичким саветником Владе Косова, Приштина, 27. април 2017.
- 93 Интервију са активистом цивилног друштва албанске националности, Приштина, 2. мај 2017.
- 94 Интервију са ЕССП званичником, Брисел, 16. мај 2017.
- 95 Ibid.
- 96 Интервију са високим политичким саветником Владе Косова, Приштина, 27. април 2017.
- 97 Интервију са бившим косовским политичарем, Приштина, 3. мај 2017.
- 98 Видети Janine N. Clark, *International Trials and Reconciliation: Assessing the Impact of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*. Abingdon: Routledge, 2014; Jelena Obradovic, *Ethnic Conflict and War Crimes in the Balkans: The Narratives of Denial in Post-Conflict Serbia*. London: I.B. Tauris, 2013. Eric Gordy, *Guilt, Responsibility, and Denial: The Past at Stake in Post-Milosevic Serbia*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press, 2013.
- 99 Видети: UNDP, 'Public Perception on Transitional Justice', Pristina, May 2007. Доступно путем линка: <http://www.ubococonsulting.com/publications/Transitional%20Justice.pdf> (приступљено 23. маја 2017.); UNDP, 'Perceptions on Transitional Justice', Pristina, 2012. Доступно путем линка:http://www.undp.org/content/dam/kosovo/docs/T/J/English-Web_965257.pdf, приступљено 20. маја 2017. године.
- 100 Видети: Кризна група, „Шта се десило са ОБК?, Балкански извештај бр. 88, Приштина, 3. март 2000. Доступно путем линка: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/balkans/kosovo/what-happened-kl>, приступљено 22. јуна 2017.; Кризна група, „Насилје на Косову: Ко кога убија?“, балкански извештај бр.78, Приштина, 2 новембар 1999. Доступно путем линка: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/balkans/kosovo/whos-killing-whom-kosovo>, приступљено 22. јуна 2017. године.
- 101 Видети: АБА ЦЕЛИ, „Политичка убиства на Косову“, март – јун 1999“, Вашингтон, септембар 2000. Доступно путем линка: <https://www.hrdag.org/wp-content/uploads/2015/07/kosovo-politicalkillings-2000-cc.pdf>, приступљено 20. маја 2017.; Jock Covey, Michael Dziedzic and Leonard Hawley (eds), *The Quest for Viable Peace: International Intervention and Strategies for Conflict Transformation*, Washington, DC: USIP Press, 2005.
- 102 Видети: Gazeta Zëri, 'Gecaj: Nuk do të lejojmë të harrohen vrasjet politike', 17 April 2017. Доступно путем линка: <http://zeri.info/aktuale/139280/gecaj-nuk-do-te-lejojme-te-harrohen-vrasjet-politike/>, приступљено 28. априла 2017. године.
- 103 Дејвид Бејкер, „Кроснационална компаративна анализа“, Хуго Ван Дер Мерв, Викторија Бекстер и Одри Р. Чепман, „Процена утицаја транзиционе правде: изазови емпиријских истраживања“, Вашингтон, ДЦ: УИСП Прес, 2009, стр. 34.
- 104 Видети: Koha Net, 'Tribunali i Ri e çliron edhe e shpëton Kosovën', 4 April 2014. Доступно путем линка: <http://archive.koha.net/?id=31&o=67>, приступљено 8. априла 2017. године.
- 105 Интервију са дипломатом страног представништва у Приштини, 26. април 2017.
- 106 Интервију са активистом цивилног друштва албанске националности, Приштина, 4. мај 2017.
- 107 Интервију са активистом цивилног друштва албанске националности, Приштина, 25. април 2017.
- 108 Интервију са правним саветником Владе Косова, Приштина, 24. април 2017.

- 109 Необјављени подаци истраживања организација ПАКС, ЦМТ, Импјунити Воч и Интегра, „Перцепција јавног мњења о Специјалном суду за Косово“, Приштина, април 2017., стр. 1.
- 110 Видети: Lëvizja Vetëvendosje, 'Gjykata Speciale minon shtetin e së drejtës në Kosovë dhe e sulmon moralisht luftën tonë çlirimtare'. 19. фебруар 2015. <https://www.youtube.com/watch?v=116IMV7NGgQ>.
- 111 Ibid.
- 112 Необјављени подаци истраживања организација ПАКС, ЦМТ, Импјунити Воч и Интегра, „Перцепција јавног мњења о Специјалном суду за Косово“, Приштина, април 2017.
- 113 Видети: Gazeta Express, 'Nysrete Kumnova: Serbia po luan me ndjenjat e familjarëve të të zhdukurve', 25. октобар 2016. Доступно путем линка: <http://www.gazetaexpress.com/lajme/nysrete-kumnova-serbia-po-luan-me-ndjenjat-e-familjareve-te-te-zhdukurve-270112?archive=1>, приступљено 21. маја 2017. године.
- 114 Интервију са експертом за транзициону правду, Приштина, 25. април 2017.
- 115 Интервију са активистом цивилног друштва српске националности, Северна Митровица, 25. април 2017.
- 116 Необјављени подаци истраживања организација ПАКС, ЦМТ, Импјунити Воч и Интегра, „Перцепција јавног мњења о Специјалном суду за Косово“, Приштина, април 2017., стр. 1.
- 117 Коментар активисте цивилног друштва српске националности, Приштина, 12. јун 2017.
- 118 Фокус групе са учесницима српске националности, април – мај 2017.
- 119 UNDP, „Перцепција транзиционе правде“, Приштина, 2012. Доступно путем линка: http://www.undp.org/content/dam/kosovo/docs/TJ/English-Web_965257.pdf, приступљено 20. маја 2017. године.
- 120 Интервију са активистом цивилног друштва српске националности, Приштина, 28. април 2017.
- 121 Интервију са саветником за правна питања стране амбасаде на Косову, Приштина, 2. мај 2017.
- 122 Интервију са активистом цивилног друштва албанске националности, Приштина, 28. април 2017.
- 123 Ibid.
- 124 Ibid.
- 125 Интервију са саветником за правна питања стране амбасаде на Косову, Приштина, 2. мај 2017.
- 126 Необјављени подаци организација ПАКС, ЦМТ, Импјунити Воч и Интегра, „Перцепција јавног мњења о Специјалном суду за Косово“, Приштина, април 2017., стр. 1.
- 127 Интервију са експертом албанске националности, Приштина, април 2017.
- 128 Интервију са некадашњим политичким саветником, Приштина, 2. мај 2017.
- 129 Интервију са саветником за правна питања при Влади Косова, Приштина, 24. Април 2017.
- 130 Необјављени подаци истраживања организација ПАКС, ЦМТ, Импјунити Воч и Интегра, „Перцепција јавног мњења о Специјалном суду за Косово“, Приштина, април 2017., стр. 1.
- 131 Видети, као пример, Балканска истраживачка новинарска мрежа: <http://bim.eu.com/en/network/bim-kosovo-home>.
- 132 Као пример, видети извештавање медија о ратном силовању на Косову: Србске Хаџијај, "Трајна агонија ратног силовања на Косову", БИРН, 29. Мај 2017. Доступно путем линка: <http://www.balkaninsight.com/en/article/agonies-of-wartime-rape-victims-endures-in-kosovo-05-28-2017-1>, приступљено 29. маја 2017. године.
- 133 За свеобухватнији преглед погледати записник о процедурама Савета за штампу Косова <http://www.presscouncil-ks.org/>. такође погледати Независна Комисија за Медије: <http://www.kpm-ks.org/?gjuha=3>. Видети: Уна Хајдари, „Kosovo Watchdog Condemns Threat to Journalist“, БИРН, 9. јул 2015. Доступно путем линка: <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-journalism-watchdog-condemns-veterans-threat-to-journalist>, приступљено 23. априла 2017. године.
- 134 Интервију са активистом цивилног друштва српске националности, Северна Митровица, 27. април 2017.
- 135 Интервију са вишим саветником Владе Косова, Приштина, 25. април 2017.
- 136 Тањуг, „Дневни преглед Министарства спољних послова Србије: Београд не верује у искрене намере Приштине“, Београд, 10. август 2015. Доступно путем линка: <http://www.mfa.gov.rs/en/component/content/article/64-daily-survey/14534-daily-survey-10082015>, приступљено 18. Априла 2017. године.
- 137 За детаљније податке, видети: Газим Висока, Обликовање мира на Косову: Политика изградње мира и државности, Бејзинстроук: Палгрејв Мекмилан, 2017.
- 138 Интервију са званичником ЕУ, Брисел, 15. Април 2017.
- 139 Интервију са страним дипломатом, Приштина, 26. април 2017.
- 140 За додатне информације, видети: Gëzim Visoka and Oliver P. Richmond, 'After Liberal Peace: From Failed State-building to an Emancipatory peace in Kosovo', International Studies Perspectives, Vol. 18, No. 1, 2017, pp. 110-129.

- 141 За ширу дискусију, видети: Catherine Baker and Jelena Obradovic-Wochnik, 'Mapping the Nexus of Transitional Justice and Peacebuilding', *Journal of Intervention and Statebuilding*, Vol. 10, No. 3, 2016, pp. 281-301. Такође, видети: Denisa Kostovicova, 'Airing crimes, marginalizing victims: political expectations and transitional justice in Kosovo', in: Timothy William Waters, (ed) *The Milosevic Trial: An Autopsy*. New York: Oxford University Press, 2014, pp. 249-259.
- 142 Интервију са активистом цивилног друштва српске националности, Северна Митровица, 27. април. 2017.
- 143 Председник Косова, "Нацрт уредбе о Комисији за истину и помирење", Приштина, 20. април 2017.
- 144 Видети: Nora Ahmetaj and Thomas Unger, 'Kosovo's Framework for Dealing with the Past at a Turning Point' Civil society review of the progress towards a National Strategy on Transitional Justice', Impunity Watch, CPT, Integra and PAX, Pristina, April 2017. Доступно путем линка: http://www.impunitywatch.org/docs/Civil_society_review_report_final_ENG_8.51.pdf (accessed 23 June 2017).
- 145 За ширу дискусију, видети: Impunity Watch, 'Action to Combat Impunity in Serbia: Options and Obstacles, Utrecht, 2008. Доступно путем линка: http://www.impunitywatch.org/docs/BCR_Serbia-Summary_Report_English.pdf, приступљено 23. јуна 2017. године.
- 146 Видети: Impunity Watch, 'Policy Brief: Enhancing the Societal Impact of International Criminal Tribunals', Utrecht, February 2015, p. 4. Доступно путем линка: http://www.impunitywatch.org/docs/Policy_Brief_-_Enhancing_the_Societal_Impact_of_International_Criminal_Tribunals.pdf, приступљено 19. јуна 2017. године.
- 147 Необјављени подаци истраживања организација ПАКС, ЦМТ, Имјунити Воч и Интегра, „Перцепција јавног мњења о Специјалном суду за Косово“, Приштина, април 2017., стр. 1.
- 148 Интервију са саветником за правна питања стране амбасаде на Косову, Приштина, 2. мај 2017.
- 149 Видети: Janine Natalya Clark, 'International War Crimes Tribunals and the Challenge of Outreach', *International Criminal Law Review*, Vol. 9, No. 1, 2009, pp. 99-116.
- 150 Интервију са експертом за питања транзиционе правде, Приштина, 25. април 2017.
- 151 Интервију са активистом цивилног друштва албанске националности, Приштина, 4. мај 2017.
- 152 Видети: Matthew E. Cross, 'Equipping the Specialist Chambers of Kosovo to Try Transnational Crimes: Remarks on Independence and Cooperation', *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 14, No. 1, 2016, pp. 73-100.
- 153 Интервију са званичником ЕССП-а, Брисел, 16. Мај 2017. За нешто другачију перспективу, видети: Emanuele Cimiotta, 'The Specialist Chambers and the Specialist Prosecutor's Office in Kosovo: The 'Regionalization' of International Criminal Justice in Context', *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 14, No. 1, 2016, pp. 53-72.
- 154 Споразум о стабилизацији и придруживању (ССП) између ЕУ и Косова, 27. Октобар 2015., чл. 3.
- 155 Видети: Sarah Williams, 'Specialist Chamber of Kosovo: The Limits of Internationalization', *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 14, No. 1, 2016, p.48.
- 156 Интервију са страним дипломатом, Приштина, 26. април 2017.
- 157 Интервију са експертом за питања транзиционе правде, Приштина, 25. април 2017.
- 158 Интервију са службеником ЕССП, Брисел, 16. маја 2017.
- 159 Интервију са службеником Европске комисије, Брисел, 15. маја 2017.
- 160 Видети ЕССП, "Политички оквир ЕУ за подршку транзиционој правди", Брисел, новембар 2015.
- 161 Видети: Nora Ahmetaj and Thomas Unger, 'Kosovo's Framework for Dealing with the Past at a Turning Point. Civil society review of the progress towards a National Strategy on Transitional Justice', Impunity Watch, CPT, Integra and PAX, Pristina, April 2017, p. 9-11. Доступно посредством линка: http://www.impunitywatch.org/docs/Civil_society_review_report_final_ENG_8.51.pdf, приступљено 23. јуна 2017. године.
- 162 Неке од успешних иницијатива на Косову укључују "Косовску књигу памћења" (Фонд за хуманитарно право), "Желим да ме чују" и "Људи и сјећања" (Интегра) и пројекат "Усмена историја Косова".
- 163 Интервију са активистом цивилног друштва српске националности, Северна Митровица, 27. април. 2017.
- 164 За више детаља, погледати Статут Регионалне канцеларије за сарадњу младих: https://rycoblog.files.wordpress.com/2016/07/ryco-stature_final.pdf.

Листа контаката доступних за додатна питања и информације:

Мајкл Џејмс Ворен (Michael James Warren), Менаџер програма
PAX, Холандија

www.paxforpeace.nl | warren@paxforpeace.nl

Мерли Степерс (Marlies Stappers), Извршна директорица
Импјунити воч (Impunity Watch), Холандија

www.impunitywatch.org | marlies.stappers@impunitywatch.org

Joseph Haydnlaan 2a
3533 AE Utrecht
The Netherlands

www.impunitywatch.org
info@impunitywatch.org

+31 30 307 22 80
P.O. Box 43015
3540 AA Utrecht
The Netherlands

Sint Jacobsstraat 12
3511 BS Utrecht
The Netherlands

www.paxforpeace.nl
info@paxforpeace.nl

+31 (0)30 233 33 46
P.O. Box 19318
3501 DH Utrecht
The Netherlands

